

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Lainsäädäntöneuvos Sami Kiriakos

Lausunto

6.6.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: Asiantuntijapyynnöt 9.5. ja 25.5. sekä täydennykset 28.5., 2.6. ja 3.6.

**Vastine hallituksen esityksestä 13/2022 vp seksuaalirikoksia koskevaksi
lainsäädännöksi annettujen lausuntojen johdosta**

1 Yleisesti lausunnoista

Oikeusministeriön käytössä on ollut perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 20/2022 vp sekä asiantuntijalausunnot seuraavilta tahoilta:

Allianssi ry
Amnesty International Suomen osasto ry
Dosentti Heini Kainulainen
Helsingin hovioikeus
HUS Seri-tukikeskus
Invalidiliitto
Keskusrikospoliisi
Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (KRIMO)
Lapsiasiainvaltuutettu
Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus

**Postiosoite
Postadress**

Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

**Käyntiosoite
Besöksadress**

Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

**Puhelin
Telefon**

0295 16001
Internat.
+358 295 16001

**Faksi
Fax**

09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

**S-posti, internet
E-post, internet**

oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

Mannerheimin lastensuojeluliitto ry (MLL)
Miesjärjestöjen keskusliitto ry
Naisjärjestöjen keskusliitto ry (NJKL)
Oikeusneuvos Timo Ojala, korkein oikeus
Oikeuspsykologian dosentti Julia Korkman
Pelastakaa lapset ry
Poliisihallitus
Professori Sakari Melander
Professori Johanna Niemi
Professori Kimmo Nuotio
Professori Matti Tolvanen
Professori Mikko Vuorenpää
Professori emerita Terttu Utriainen
Psykologiliitto ry
Raiskauskriisikeskus Tukinainen ry
Rikosseuraamuslaitos
Rikosuhripäivystys
Sexpo säätiö
Sisäministeriö
Sisä-Suomen Poliisilaitos
Suomen Asianajajaliitto
Suomen Gynekologiyhdistys ry
Suomen Lääkäriliitto ry
Suomen Psykologiliitto ry
Suomen tuomariliitto ry
Syyttäjälaitos
Tasa-arvovaltuutetun toimisto
Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos (THL)
Tuomioistuinvirasto
Vammaisfoorumi
Väestöliitto ry
Väitöskirjatutkija Otava Piha

Oikeusministeriö on myös ollut läsnä osassa edellä mainittujen tahojen suullisia kuulemisia lakivaliokunnan kokouksissa.

Lausunnoista ilmenee, että *esityksen tavoitteita kannatetaan*.

Perustuslakivaliokunta katsoo, että hallituksen esityksessä 13/2022 vp ehdotetulle säätelylle on painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä, osin jopa perusoikeuksiin välittömästi palautuva peruste (PeVL 20/2022 vp kohta 10). Perustuslakivaliokunta esittää, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Ehdotuksia ja kriittisiä huomioita on kuitenkin esitetty. Näistä keskeisimpiä käsitellään jäljempänä.

Oikeusministeriö katsoo, ettei asiantuntijakuulemisessa ole esitetty sellaisia olennaisia seikkoja, joita hallituksen esityksen valmistelussa ei ollut jo otettu huomioon. Hallituksen esitystä on lausuntojen valossa pidettävä edelleen perusteltuna.

Ministeriö ehdottaa kuitenkin harkittavaksi, että lakivaliokunta

- kiinnittäisi mietinnössään huomiota siihen, että samalla kun raiskauksena rangaistavien tekojen ala laajenisi nykyisestä, raiskauksina tuomittavien rikoslajissaan lievimpien tekojen vähimmäisrangaistus asiallisesti nousisi sakosta tai neljästä kuukaudesta vankeutta yhteen vuoteen vankeutta, ja korostaisi, että rangaistusasteikkoja on tarkoitus soveltaa siten, että rangaistuskäytäntö muodostaa johdonmukaisen kokonaisuuden (s. 12)
- harkitsee vaihtoehtona, että HE:ssä ehdotetun seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöä tarkennettaisiin seksuaalista tekoa koskevalla ilmeisyys-edellytyksellä perustuslakivaliokunnan lausunnon (PeVL 20/2022 vp) huomioon ottaen (s. 28-29)

Seuraavassa esitetään oikeusministeriön yksityiskohtaiset kannanotot keskeisiin asiantuntijalausunnoissa esitettyihin huomautuksiin. Lausunnonantajien huomioita on tiivistämistä varten lyhennetty, ryhmitelty uudestaan ja niiden kieliasua on yhtenäistetty. Lausumia ei pääsääntöisesti ole toistettu siltä osin kuin lausunnonantajat ovat ilmoittaneet

kannattavansa esityksen hyväksymistä tai lausunnoissa tuetaan tai toistetaan esityksen ehdotuksia tai argumentaatiota taikka muissa lausunnoissa jo esitettyä.

Asiakirjassa on lisäksi asiantuntijapyynnössä 25.5.2022 (28.5., 2.6. ja 3.6. toimitetuilla täydennyksillä) esitetyt lisäkysymykset ja oikeusministeriön vastaukset niihin. Oikeusministeriön 31.5.2022 toimittamat lisäykset on korostettu keltaisella. Oikeusministeriön 31.5.2022 päivätyn lausunnon jälkeen lisätyt tekstit on jäljempänä korostettu turkoosilla. Oikeusministeriön 3.6.2022 päivätyn lausunnon jälkeen lisätyt tekstit on jäljempänä korostettu vihreällä.

Hallituksen esitykseen 13/2022 vp viitataan jäljempänä lyhenteellä "HE".

Lisäkysymys: Terminologia ja nimikkeet. Mm. "kajoaminen" ja "hyväksikäyttö"

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 46, 53, 56-57 todettuun sekä jäljempänä tässä vastineessa osioissa 13 ja 14 todettuun.

"Pakottaminen seksuaaliseen tekoon korvattaisiin säännöksellä seksuaalisesta kajoamisesta. Säännös vastaisi muuten pitkälti ehdotettua raiskaussäännöstä, mutta koskisi muita seksuaalisia tekoja kuin sukupuoliyhteyttä. Nimike on syytä muuttaa, koska rikoksen keskeinen tunnusmerkistötekijä ei enää olisi pakottaminen vaan vapaaehtoisuuden puuttuminen. Sana kajoa merkitsee koskemisen ja käsiksi käymisen lisäksi myös muunlaista ryhtymistä tekemään jollekin jotain luvatta (Kielitoimiston sanakirja). Seksuaalinen kajoaminen viittaa ehdotetussa säännöksessä paitsi seksuaalisiin tekoihin, joilla toiseen fyysisesti kosketaan, myös muihin seksuaalisiin tekoihin, joilla toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukataan. Rikosnimikkeen seksuaalinen kajoaminen voidaan myös katsoa osoittavan teon moitittavuutta vahvemmin kuin esimerkiksi nimikkeen seksuaalinen loukkaus. Ehdotettu nimike kuvaisi näin ollen rikoksen tunnusmerkistöä asianmukaisesti." (HE s. 56)

"Nimikettä seksuaalinen hyväksikäyttö on joissain kannanotoissa pidetty epäsovivana, koska sen on katsottu voivan luoda vääränlaisia, esimerkiksi liian myönteisiä mielikuvia rikoksen luonteesta. Sanan hyväksikäyttö vakiintunut yleiskielinen ja oikeudellinen mer-

kitys sisältää kuitenkin selvän moraalisen moitteen tekoa kohtaan (Kielitoimiston sanakirja). Nimikettä voidaan tämän vuoksi pitää edelleen rikoksen moitittavaa luonnetta kuvaavana. Ongelmatonta muuta vaihtoehtoa kyseisen rikoksen nimikkeeksi ei myöskään ole löydetty. Tämän vuoksi nimikettä voidaan pitää yhä asianmukaisena eikä sitä ehdoteta muutettavaksi. Vastaavista syistä myös sanamuotoa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ehdotetaan yhä käytettäväksi rikosnimikkeenä.” (HE s. 57)

”Myöskään rikosten nimikkeissä ja tunnusmerkistöissä oleva sanamuoto ”sukupuolisiveellisyyttä loukkaava” ei riittävästi kuvaa lapsia seksuaalisesti esittävää aineistoa koskevien tekojen luonnetta ja rangaistussäännösten tarkoitusta. ”Sukupuolisiveellisyyttä loukkaava” ei myöskään ole nykyisin arkikielessä yleisesti käytetty ilmaisu tässä merkityksessä. Sanamuoto olisi syytä korvata tekoja ja säännösten tarkoitusta paremmin kuvaavalla sanamuodolla ”lasta seksuaalisesti esittävä”.”(HE s. 46)

2 Raikaussäännöksen muotoilu

Lausunnoissa raikaussäännöksen muotoilemista vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvaksi hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla on kannatettu varsin laajasti. Joissakin lausunnoissa on tuotu esiin huolia säännöksen täsmällisyydestä tai sen ymmärtämisen vaikeudesta, mutta lausunnoissa ei ole pääsääntöisesti pyritty osoittamaan, että olisi parempaa sääntelyvaihtoehtoa sen tavoitteen toteuttamiseksi, että raikaussäännös perustuisi suostumuksen puutteeseen.

Perustuslakivaliokunta katsoo, että ehdotettuun säännökseen sisältyvät rangaistavan käyttäytymisen alaa rajaavat tekijät huomioiden raikausta koskevan rangaistussäännöksen sisältämä osin avoin sääntely ei vaikuta lakiehdotuksen käsittelyjärjestykseen (PeVL 20/2022 vp kohta 15).

Oikeusministeriö katsoo, että HE:ssä ehdotettu raikaussäännös on merkitykseltään selkeä sekä viranomaisille että kansalaisille.

On selvää, että viranomaisten riittävän osaamisen ja soveltamiskäytännön yhtenäisyyden turvaamiseksi raiskaussäännöksen yksityiskohtainen juridinen ymmärtäminen edellyttää perehtymistä lain esitöihin sekä koulutusta. Tämä on normaalia, kun uutta rikoslainsäädäntöä säädetään. Oikeusministeriö pitää tärkeänä myös sitä, että uusi raiskaussäännös – ja muut uudet seksuaalirikoksia koskevat rangaistussäännökset – otetaan asianmukaisesti huomioon seksuaalivalistuksessa ja -kasvatuksessa.

Joissakin lausunnoissa on esitetty vähintään harkittavaksi säännöksen sanamuotoon sellaisia muutosehdotuksia, joiden tarkoituksena ei näyttäisi olevan säännöksen asiasällön muuttaminen vaan pikemminkin sen selventäminen. Tällaisia muutosehdotuksia on seuraavissa lausunnoissa:

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus: ”2. mom: Henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena, jos hän ei ole sanallisesti, käytöksellään tai muulla tavalla ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti.
3. mom: *Vaikka henkilö olisikin 2 momentissa kuvatulla tavalla ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen, osallistumista ei ole pidettävä vapaaehtoisena...*”

Professori Nuotio: ”Ehkä paras vaihtoehto olisi puhua säännöksessä ”vapaasta valinnasta”, ja jättää myös osallistuminen pois. Näin tultaisiin seuraavaan muotoiluun, joka olisi selkeämpi ja parempaa suomen kieltä kuin HE:ssä ehdotettu:

Joka on sukupuoliyhteydessä sellaisen henkilön kanssa, joka ei ole sukupuoliyhteydessä vapaasta valinnastaan, on tuomittava
Henkilö ei ole sukupuoliyhteydessä vapaasta valinnastaan, jos:
1) hän ei ole sanallisesti... ilmaissut olevansa sukupuoliyhteydessä vapaasta valinnasta;
2) hänet on pakotettu...
3) hän ei ole voinut...”

Väitöskirjatutkija Otava Piha: ”[1 §:n 2 momentin 3 kohdan] sanamuoto viittaa siihen, että henkilö ei ole lainkaan voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Sen sijaan kohdalla on tarkoitus pikemminkin kattaa tilanteita, joissa henkilö ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan vapaasti. Tämä tarkennus tulisi lisätä 3 kohdan sanamuotoon.”

Oikeusministeriö katsoo, ettei edellä mainittuja muutoksia tulisi tehdä vaan tulisi pysyä HE:ssä ehdotetussa raiskaussäännöksen muotoilussa. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden ehdottama muotoilu ei vaikuta selvemmän säännöksen soveltamisalaa vaan pikemminkin se vaikeuttaisi säännöksen soveltamista joissain tapauksissa. HE:ssä ehdotetun muotoilun perusteella olisi selvempää, että 1 §:n 2 momentin 3 kohta voi olosuhteista riippuen olla sovellettavissa arvioimatta, onko vapaaehtoisuutta näennäisesti ilmaistu tai onko sen osalta tahallisuus täyttynyt.

Oikeusministeriö ei myöskään pidä parempana professori Nuotion ehdottamaa "vapaaseen valintaan" viittaamista säännöksessä. Sekä käsitteisiin "vapaa" että "valinta" liittyy tulkinnanvaraa, eikä ole selvää, miten tällainen sanamuoto parantaisi säännöksen selkeyttä HE:ssä ehdotetusta. Sanamuoto voisi myös luoda käsityksen tietoisesta ja harkitusta valinnasta tai valintatilanteesta, mikä ei vastaa esityksessä ehdotetun raiskaussäännöksen sisältöä. Henkilön vapaaehtoiselta osallistumiselta ei ole perusteltua edellyttää välttämättä sitä, että hän olisi tehnyt valintansa osallistua erityisesti harkiten (HE s. 98).

Myöskään Otava Pihan ehdottama lisäys "vapaasti" 1 §:n 2 momentin 3 kohtaan ei oikeusministeriön käsityksen mukaan selventäisi säännöstä. Tulkinnanvaraisuutensa lisäksi termin ongelmana tässä yhteydessä olisi, että se voisi mahdollisesti koskea luontevasti vain joitain 3 kohdassa tarkoitettuja tilanteita, lähinnä valta-aseman väärinkäyttöä ja sellaisia pelkotiloja, joissa henkilö ei ole lamaantunut vaan pitää tahtonsa ilmaisua liian vaarallisena (ks. HE s. 103). Ei sen sijaan ole mielekäästä sanoa esimerkiksi, että henkilö ei voinut vapaasti ilmaista tahtoaan vammaisuutensa tai voimakkaan päihtymistilansa vuoksi.

Edellä viitattujen lausunnoissa esitettyjen muutosehdotusten lisäksi joissakin lausunnoissa on esitetty raiskaussäännökseen sellaisia muutosehdotuksia, joiden tarkoituksena on mahdollisesti osittain muuttaa säännöksen asiasisältöä.

Dosentti Heini Kainulainen ja **Amnesty** esittävät, että 1 §:n 2 momentin 3 kohtaan lisätään myös yleinen maininta asianomistajan haavoittuvasta asemasta.

Oikeusministeriö pitää sanamuodon ”haavoittuva asema” lisäämistä tunnusmerkistöön laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena ja myös tarpeettomana. Haavoittuva asema on laaja ja epätäsmällinen käsite. Tämän vuoksi laillisuusperiaatteen kannalta olisi liian epätäsmällinen ja -tarkkarajainen sellainen tunnusmerkistö, jossa raiskaukseksi määriteltäisiin sukupuoliyhteys henkilön kanssa (joka on ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti mutta) joka ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan ”haavoittuvan asemansa” vuoksi. Se, mitkä olisivat sellaisia säännöksessä tarkoitettuja haavoittuvia asemia, joiden olemassaolo perustelisi sukupuoliyhteyden arvioimista raiskauksena, jäisi näin ollen liikaa henkilökohtaisten käsitysten varaan.

Soveltamisalaan kuuluvat haavoittuvat asemat onkin syytä mainita tunnusmerkistössä täsmällisemmin. HE:ssa ehdotetussa raiskaussäännöksessä kysymykseen tulevat haavoittuvat asemat on sen vuoksi mainittu tunnusmerkistössä nimenomaisesti, jättäen luettelon kuitenkin avoimeksi *selkeällä tavalla* (ks. PeVL 20/2022 vp kohta 15) siten, että myös mainittuihin seikkoihin rinnastettavat syyt katetaan tunnusmerkistössä. HE:ssä esitetty säännös on näin kattava ja selkeä. Lausunnoissa ei ole oikeusministeriön käsityksen mukaan esitetty esimerkkejä sellaisista haavoittuvista asemista, joiden johdosta henkilö ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan, ja jotka eivät olisi jo HE:ssä esitetyn raiskaussäännöksen soveltamisalan piirissä. Esimerkiksi Kainulaisen lausunnossa mainittua maahanmuuttajataustaa ei voida sellaisenaan pitää raiskaussäännöksen kannalta haavoittuvana asemana, vaan se voi olla joissain tilanteissa, esimerkiksi turvapaikanhakijalla, yksi taustatekijä sille, että hän on pelkotilassa tai erityisen valta-aseman väärinkäytön kohteena.

THL esittää lamaantumisreaktion lisäämistä raiskausrikoksen tunnusmerkistöön.

Lisäkysymys: Lamaantumisen nimenomainen lisääminen 1 §:n 2 momenttiin (MML)

Oikeusministeriö katsoo, että sen seuraavat huomiot viittauksineen vastaavat myös tähän lisäkysymykseen.

Oikeusministeriö pitää tällaista lisäystä tarpeettomana. Ensinnäkin HE:ssa ehdotetun mukaisesti jo pelkkä vapaaehtoisen osallistumisen ilmaiseva jäittäminen (esim. lamaantumisen vuoksi) tekisi sukupuoliyhteydestä raiskauksen. Muissakin tapauksissa voitaisiin lamaantumistilanteissa soveltaa raiskaussäännöstä tunnusmerkistössä mainitun pelkotilan vuoksi. HE:n säännöskohtaisissa perusteluissa vahvistetaan, että pelkotilalla tarkoitetaan muun muassa ”sellaista pelon aiheuttamaa tilaa, joka lamauttaa henkilön tahdonilmaisukyvyyn” (s. 103). Mahdollisissa epäselvemmissäkin tilanteissa lamaantumisreaktiota voisi olla mahdollista pitää pelkotilaan säännöksessä tarkoitettuna ”rinnastettavana syynä”.

Lisäksi lamaantumisreaktion lisäämistä 1 §:n 2 momentin 3 kohdan luetteloon voidaan pitää liian kasuistisena. Sellainen voisi johtaa vastakohtaispäätelmiin, että jokin muu erityinen heikkoudentila, joka sinänsä kuuluu jonkin säännöksessä mainitun käsitteen alle, ei kuitenkaan kuulu rikoksen tunnusmerkistöön, koska sitä ei siinä erikseen mainita.

Oikeusministeriö kiinnittää vielä huomiota siihen, että **HUS SERI-tukikeskuksen** lausunnossa ei nähdä tältä osin HE:ssä muutettavaa vaan todetaan seuraavasti: ”Lakiehdotuksessa otetaan hyvinä huomioon myös pelkotilan hyväksikäyttö ja se, että pelkotila voi syntyä monella eri mekanismilla.”

Amnesty, Tukinainen, NJKL, Vammaisfoorumi, Heini Kainulainen ja Otava Piha ehdottavat, että 1 §:n 2 momentin 3 kohdasta poistettaisiin edellytys valta-aseman erityisyydestä. Myös edellytystä väärinkäytön vakavuudesta raiskaussäännöksessä on kritisoitu.

Oikeusministeriö katsoo, että termi ”erityisen” on tärkeää säilyttää tunnusmerkistössä ja viittaa HE:n s. 55, 111 ja 114-115 todettuun, jossa selvennetään termin tarkoitusta: ”Rangaistavuus tulisi myös rajoittaa edelleen koskemaan vain erityisiä valta-asemia. Soveltamisala koskisi näin sellaisia tunnistettavissa olevia valta-asemia, joiden perusteena olevaa seikkaa voi väärinkäyttää. [...] Valta-aseman perustetta ei ole säännöksessä rajattu ja kysymykseen tulisivat muutkin kuin muodolliset valta-asemat. Säännök-

sessä tarkoitetun valta-aseman tulisi kuitenkin olla merkitykseltään erityisen suuri.” Tämän lisäksi perusteluissa annetaan useita esimerkkejä valta-asemista, jotka voisivat kuulua soveltamisalaan.

Valta-asema ei ole itsenäisenä käsitteenä täsmällinen ja tarkkarajainen, minkä vuoksi sitä ei voida käyttää rikoksen tunnusmerkistössä ilman tarkentavia määreitä. Ihmisten kesken on lukemattomia valta-asemia ja miltei kaikissa ihmissuhteissa on periaatteessa mahdollista nähdä jonkinlainen valta-asema (liittyen esimerkiksi osapuolten omaisuuteen, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, mielialaan jne.), jolla ei välttämättä sellaisenaan ole merkitystä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kannalta. Jos erityisyys – kriteeri poistettaisiin tunnusmerkistöstä, tunnusmerkistössä tarkoitetun valta-aseman tarkempi määrittely jäisi liikaa henkilökohtaisten käsitysten varaan. Siitä huolimatta, että rangaistavuus edellyttäisi myös valta-aseman (vakavaa) väärinkäyttöä, mahdollisuus arvioida rajoittamattomasti puhtaasti henkilökohtaisten käsitysten perusteella valta-asematilanteita raiskauksina hämärtäisi soveltamisalaa ja olisi näin ollen ristiriidassa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kanssa.

Myös termi ”vakava” on tärkeää säilyttää raiskauksen tunnusmerkistössä. Pelkkä erityisen valta-aseman olemassaolo tai sen vakavaa vähäisempi väärinkäyttökään ei tee sukupuoliyhteydestä raiskausta, kun toisella osapuolella on yhä kohtuullinen valinnanmahdollisuus (ks. tarkemmin HE s. 56, 111, 115 sekä tämän vastineen osio 6). Tällainenkin teko voi kuitenkin olla seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavana rikosoikeudellisesti moitittava, mikä vuoksi se kuuluisi ehdotetun seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltamisalaan, jonka rangaistusasteikko on ankara (4 kk – 4 v. vankeutta). Näin termi ”vakava” myös täsmentää yhtäältä raiskauksen ja toisaalta seksuaalisen hyväksikäytön soveltamisalaa.

Amnesty, NJKL ja Otava Piha ehdottavat HE:ssä ehdotetun raiskaussäännöksen muuttamista vielä niin, että vapaaehtoisen osallistumisen puuttumista voitaisiin arvioida ”suo-

raan” olosuhteiden perusteella siten, että teko voitaisiin katsoa raiskaukseksi sellaisissa-kin tapauksissa, joissa mikään 2 momentissa mainittu vapaaehtoisuuden puuttumista tarkoittava seikka ei ole täyty.

Oikeusministeriö katsoo, että vapaaehtoisuus tai vapaaehtoisen osallistumisen puuttuminen eivät ole itsenäisinä käsitteinä täsmällisiä ja tarkkara-jaisia. Niillä ei ole yleiskielessä tai oikeudellisessa kielenkäytössä tarkkaa merkityssisältöä, ja ihmisillä voi olla hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mitä nämä käsitteet tarkoittavat erityisesti ns. rajatapauksissa. Tämän vuoksi kä-sitteitä ei voida käyttää rikoksen tunnusmerkistössä ilman tarkentavia mää-reitä.

HE:ssä ehdotetun raiskaussäännöksen 2 momentin tarkoitus onkin nimen-omaan täsmentää mahdollisimman selvästi, milloin osallistumista suku-puoliyhteyteen ei olisi pidettävä vapaaehtoisena, jottei tämä jäisi yksittäis-tapauksessa pelkästään henkilökohtaisen käsitysten varaan. Vapaaehtoi-sen osallistumisen puuttumista osoittavat seikat on määritelty raiskaus-säännöksen tunnusmerkistössä laajasti ja kattavasti. Edellä viitattujen lau-suntojen perusteella jääkin epäselväksi, millaisia tapauksia HE:ssä ehdo-tettu raiskaussäännöksen ei oleteta kattavan, vaikka tähän olisi syytä. Oi-keusministeriö pitää näin ollen mainituissa lausunnoissa ehdotettua muu-tosta rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kanssa ristiriitaisena ja muu-tenkin tarpeettomana.

Oikeusministeriö viittaa myös perustuslakivaliokunnan asiassa antamaan lausuntoon HE:ssä ehdotetun raiskaussäännöksen suhteesta rikosoikeudel-liseen laillisuusperiaatteeseen (PeVL 20/2022 vp kohdat 11-15). Lausunto osoittaa oikeusministeriön käsityksen mukaan, ettei raiskaussäännöstä voida muuttaa HE:ssä ehdotettua epämääräisemmäksi.

3 Tuottamuksellinen raiskaus

Professori emerita Utriainen on esittänyt, että Suomenkin rikoslakiin tulisi lisätä törkeän tuottamuksen kriminalisointi sellaisia tilanteita varten, joissa tekijä tietoisesti jättää ottamatta selvää vastapuolen iästä tai siitä, onko vastapuoli vapaaehtoisesti mukana seksissä. Kansalaisaloitteessa **KAAs 2/2019 vp** ehdotetaan rangaistavaksi siinä määritelty raiskaus sekä tahallaan että ”törkeästä piittaamattomuudesta” tehtynä.

Lausunnoista suurimmassa osassa ei kritisoida tai tarkemmin kommentoida HE:ssä esitettyä ratkaisua ehdottaa vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvan raiskauksen kriminalisoimista vain tahallisenä. **Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus, professori Nuotio** ja **Otava Piha** kannattavat nimenomaisesti HE:ssä esitettyä ratkaisua tältä osin.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 77-78 todettuun ja katsoo, että raiskaus tulisi säätää rangaistavaksi HE:ssä ehdotetulla tavalla vain tahallisenä.

4 Törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteet

THL, NJKL ja professori Niemi esittävät raiskauksen ja mahdollisesti muidenkin seksuaalirikosten ankaroittamisperusteiden laajentamista koskemaan kaikkia olosuhteita, joita Istanbulin sopimuksen 46 artiklassa määritellään raskauttaviksi seikoiksi.

Oikeusministeriö toteaa selvyuden vuoksi, että Istanbulin sopimuksessa ei säädetä yksityiskohtaisesti, millä tavalla 46 artiklassa mainitut raskauttavat seikat tulee ottaa huomioon kansallisessa lainsäädännössä. Sen sijaan artiklassa asetetaan yleisempi velvoite, jonka mukaan on varmistettava, että kyseiset seikat ”voidaan kansallisen lain asianomaisten säännösten mukaisesti ottaa huomioon raskauttavina seikkoina määrättäessä rangaistusta tämän yleissopimuksen mukaisesti rangaistaviksi säädettävistä teoista, jolleivät nämä seikat jo kuulu kyseisen rikoksen tunnusmerkistöön” (korostukset lisätty). Artikla ei näin ollen edellytä, että siinä tarkoitetut raskauttavat seikat tulisi määritellä Suomen rikoslainsäädännössä ankaroittamisperusteeksi. Sanottu tulkinta vahvistetaan Istanbulin sopimuksen selitysmuistiossa.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 32 ja 38-39 todettuun ja kiinnittää huomiota erityisesti siinä viitattuun hallituksen esitykseen 155/2014 vp,

jossa Istanbulin sopimuksen velvoitteiden toteutuminen ja tarkoituksenmukainen täytäntöönpano Suomessa on arvioitu yksityiskohtaisesti. HE 13/2022 vp:ssä on kiinnitetty vielä erityistä huomiota Istanbulin sopimuksen 46 artiklaan, siihen liittyvään tuoreempaan korkeimman oikeuden käytäntöön ja sitä koskeviin GREVIO:n vuonna 2019 Suomelle antamiin suosituksiin. Seksuaalista kajoamista lapseen koskevan säännöksen perusteissa todettaisiin GREVIO:n 46 artiklaa koskevan erityisen suosituksen täyttämiseksi nimenomaisesti, että kyseinen säännös voisi joissain tapauksissa soveltua seksuaalisiin tekoihin, jotka tehdään lapsen läsnä ollessa, vaikka teon pääasiallisena kohteena ei ole lapsi. Tämä uuden rangaistussäännöksen perustelulausuma on merkitykseltään tärkeä, koska vastaavanlainen nykyistä lainsäädäntöä koskeva tulkinta on poissuljettu aikaisemmassa korkeimman oikeuden käytännössä (KKO 2011:34 (ään.)). Näin ollen HE:llä toteutetaan Istanbulin sopimuksen 46 artikla ja sitä koskevat GREVIO:n suositukset asianmukaisella ja Suomen rikosoikeudelliseen järjestelmän kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.

Vammaisfoorumi: esittää myös ankaroittamisperusteeksi sitä, että raiskaus kohdistuu laitoksessa olevaan henkilöön.

Oikeusministeriö ei pidä perusteltuna lisätä laitoshoidoa sellaisenaan ankaroittamisperusteeksi. Huomioon tulee ottaa erityisesti ehdotetun raiskaussäännöksen sekä muiden ankaroittamisperusteiden laaja soveltamisala. Teon kohteen olemisen laitoshoidossa ei raiskaussäännöksen laajan soveltamisalan vuoksi ole syytä katsoa sellaisenaan tekevän raiskauksesta aina lähtökohtaisesti törkeää. Oikeusministeriö pitää riittävänä sitä, että laitoksessa oleviin kohdistuvia raiskauksia voidaan pitää törkeinä muilla ehdotetussa 2 §:ssä mainituilla ankaroittamisperusteilla, joita on pidettävä lähtökohtaisesti teon törkeiksi tekevinä. Laitoshoidossa oleviin henkilöihin kohdistuva raiskaus voi esimerkiksi usean tyyppisissä tilanteissa aiheuttaa erityisen tuntuvaan henkistä tai ruumiillista kärsimystä, kun uhrina on vammainen tai sairas henkilö. Sellaisissakin tapauksissa, joissa ankaroittamisperuste ei täytyisi, raiskauksen kohteen laitoshoidossa olemisen on olosuhde, joka yleensä lisää rikoksen moitittavuutta ja joka tulee tämän vuoksi

ottaa rikoslain 6 luvun säännösten nojalla huomioon rangaistuksen mittamisessa ankaroittavana seikkana. Oikeusministeriö pitää näin ollen HE:ssä ehdotettua sääntelyä tältä osin oikeasuhtaisena ja riittävänä.

Professori Tolvanen toteaa pitävänsä merkittävänä ongelmana sitä, että ”likimain puolet raiskausrikosten tuomioista on ehdollisia vankeusrangaistuksia, ehdollisten tuomioiden keskirangaistuksen asettuessa noin 1,5 vuoden tienoille.” Professori Tolvanen esittää, että jos perusmuotoisen raiskauksen vähimmäisrangaistukseksi säädetään yksi vuosi vankeutta ja jos samalla halutaan lisätä ehdottoman vankeuden käyttöä teoissa, jotka nykyään tulevat rangaistuiksi raiskauksina väkivallan tai väkivallalla uhkaamisen takia, kannattaisi harkita, että esityksen rikoslain 20 luvun 2 §:n 1 momentin 1) kohdasta poistetaan sana vakavaa (väkivaltaa), 3) kohdasta sana erityisen ja 4) kohdasta sana erityisen. **Professori Melander** toteaa sinänsä pitävänsä HE:ssä ehdotettua yhden vuoden vähimmäisrangaistusta perusmuotoisesta raiskauksesta oikeasuhtaisena, mutta esittää, että jos raiskausrikosta koskevaa sääntelyä on HE:ssä ehdotetusta poiketen kuitenkin perusteltua vielä ankaroittaa, perusmuotoisen raiskauksen vähimmäisrangaistuksen korottamista tarkoituksenmukaisempaa olisi pyrkiä lieventämään törkeää raiskausta koskevan ehdotetun rikoslain 20 luvun 2 §:n kvalifiointiperusteiden soveltamedellytyksiä niin, että kohdista 3 ja 4 osalta poistettaisiin erityisyyden edellytykset. **NJKL** pitää ongelmana sitä, että raiskauksesta voidaan tuomita vankeusrangaistus ehdollisena.

Lisäkysymys: Ehdotus siitä, että rangaistuskäytäntöä tulisi ohjata perusteluissa siten, että perusmuotoisesta raiskauksesta tulisi tuomita ehdotonta (Tolvanen, s. 3, toisin Melanderin lisäselvitys s. 3)

Oikeusministeriö katsoo, että sen seuraavat huomiot vastaavat myös tähän lisäkysymykseen ja viittaa erityisesti sen alla olevaan ehdotukseen lakivaliokunnalle. Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että tuomioistuimet määräävät rangaistukset noudattaen rikoksesta säädettyä rangaistusasteikkoa ja rikoslain 6 luvun rangaistuksen määräämistä koskevia sääntöjä. Voidaan pitää epäluonteavana ohjata tuomioistuimia yksittäistä rikostyyppiä koskevan lain esitöissä rangaistuslajin valinnassa, mutta huomiota voidaan niin haluttaessa kiinnittää siihen, miten moitittavuutta koskevia seikkoja voidaan raiskausrikoksessa arvioida.

Oikeusministeriö katsoo, että edellä viitatuissa professori Tolvasen tai NJKL:n lausumissa ei ole esitetty vakuuttavia perusteita niissä esitettyjen näkemysten tueksi. Oikeusministeriö viittaa tilastokeskuksen tietoihin, joiden mukaan perusmuotoisesta raiskauksesta on tuomittu vuonna 2020 yhteensä 123 kertaa, joista 63 ehdottomaan vankeusrangaistukseen, keskipituudeltaan 24,3 kuukaudeksi, ja 30 pelkkään ehdolliseen vankeuteen, keskipituudeltaan 17,6 kuukautta. Tarkkoja tietoja ei kuitenkaan ole siitä, millaisista raiskauksista vankeusrangaistukset tuomittiin ehdottomina ja millaisista ehdollisina. Oikeusministeriö toteaa, ettei pelkkien Tilastokeskuksen numeeristen tietojen perusteella voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, millaisista perusmuotoisista raiskauksista tuomitaan ehdollista ja millaisista ehdotonta vankeutta, tai siitä, ovatko tuomitut rangaistukset olleet oikeasuhtaisia.

Oikeusministeriön käsityksen mukaan väkivaltaa käsittävistä raiskauksista kuitenkin tuomitaan jo nykyisin yleensä ehdotonta vankeutta. Tähän viittaavat erityisesti korkeimman oikeuden ratkaisut, jotka ohjaavat oikeuskäytäntöä. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2014:91 katsonut oikeasuhtaiseksi rangaistukseksi raiskauksesta 3 vuoden 6 kuukauden vankeusrangaistuksen, kun tekijä on ensin tarttunut uhria voimakkaasti kurkusta kiinni ja vielä myöhemmin teon aikana jatkanut kuristamista, vaikka uhrille aiheutuneiden ruumiinvammojen ei katsottu olleen vakavia. Ratkaisussaan 2018:91 korkein oikeus tuomitsi raiskauksesta ehdottomaan 1 vuoden 8 kuukauden rangaistukseen tekijän, joka oli käyttänyt hyväkseen asianomistajan humalatilasta tai väsymyksestä johtunutta tiedotonta tilaa. Tapauksessa ei ollut käytetty raiskaussäännöksessä tarkoitettua väkivaltaa. Rikoksentekijää ei ollut aikaisemmin rikoksista rekisteröity. Vastaavasti Helsingin hovioikeus on tuomiossa 20/130093 tuominnut ilman väkivaltaa tehdystä nukkuvaan kohdistuvasta raiskauksesta 1 vuoden 8 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen. Jo näiden tapausten perusteella voidaan arvioida, että väkivaltaa käyttäen toteutetusta raiskauksesta tuomitaan lähtökohtaisesti ehdotonta vankeutta jo nykyisin.

Rangaistuksen tuomitsemiseen ehdollisena voi vaikuttaa mm. rikoksentekijän nuori ikä. Alle 18-vuotiaalle voidaan tuomita ehdotonta vankeutta

vain poikkeuksellisesti (rikoslain 6 luvun 9 §:n 2 momentti) ja rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa (rikoslain 6 luvun 8 §). Raiskausrikoksista epäiltyjen ikäjakauma painottuu vahvasti nuorimpiin ikäryhmiin. Vuonna 2020 rikostasoa oli raiskausrikoksissa korkeimmillaan 18–20-vuotiaiden keskuudessa (8,8 epäilyä ikäryhmän 10 000 henkilöä kohden), jonka jälkeen rikosepäilyjen määrä laskee voimakkaasti. Kaikkiaan 38 prosenttia epäillyistä oli 15–24-vuotiaita (Lähde: Rikollisuustilanne 2020, KRIMO 2021). Tämä voi osaltaan selittää edellä viitattua ehdollisten vankeusrangaistusten suhteellista osuutta raiskaustuomioissa. Lisäksi vankeusrangaistus voidaan määrätä normaalista rangaistuskäytännöstä poiketen ehdollisena muun muassa rikosentekijän terveydentilan vuoksi.

On tärkeää ottaa huomioon myös se, että HE:ssä ehdotetuilla lainmuutoksilla perusmuotoisen raiskauksen rangaistavuus ankaroituisi merkittävästi nykyisestä. Tämä johtuu seuraavista seikoista: (1) raiskauksen tunnusmerkistö ulotettaisiin koskemaan puhtaasti vapaaehtoisen osallistumisen puuttuessa toteutettuja sukupuoliyhteyksiä, (2) sukupuoliyhteyden määritelmää laajennettaisiin, (3) raiskauksena nykyisin rangaistavien lajissaan lievimpienkin tekojenkin (nykyinen rikoslain 20 luvun 1 §:n 3 momentti) osalta vähimmäisrangaistus korotettaisiin neljästä kuukaudesta yhteen vuoteen vankeutta ja (4) osa nykyisin seksuaalisena hyväksikäyttönä (nykyinen rikoslain 20 luvun 5 §) rangaistavista teoista olisivat jatkossa rangaistavia raiskauksena, jolloin vähimmäisrangaistus nousisi sakosta yhteen vuoteen vankeutta. Tästä seuraa johdonmukaisesti se, että nykyisin raiskauksena rangaistavista teoista, mukaan lukien väkivallalla toteutetuista, olisi perusteltua määrätä jatkossa lähtökohtaisesti nykyistä ankarampi rangaistus. **Oikeusministeriö esittää harkittavaksi, että lakivaliokunta toteaa tämän selvyyden vuoksi mietinnössään.**

Edellä todetun sekä HE:n sivuilla 47-52, 59-62, 69-72 ja 142 (rangaistusasteikkojen oikeasuhtaisuuden arviointi) esitetyn perusteella oikeusministeriö ei näe perusteita sille, että törkeän raiskauksen ankaroitamisperusteiden soveltamisedellytyksiä kevennettäisiin HE:ssä ehdotettuakin enemmän sillä tavoitteella, että ehdottomien vankeusrangaistusten suhteellinen osuus kasvaisi.

Edellä viitatuissa professori Tolvasen ja professori Melanderin lausunnoissa harkittavaksi ehdotetuissa törkeää raiskausta koskevan 20 luvun 2 §:n 3 ja 4 muutoksissa HE:ssä ehdotettuun nähden olisi oikeusministeriön näkemyksen mukaan myös muita ongelmia. Mainitun pykälän 3 ja 4 kohdassa tarkoitettu ”erityisyys” on oikeusministeriön näkemyksen mukaan johdonmukainen ja tarpeellinen edellytys tunnusmerkistössä. Rikoslaisissa rikoksen törkeä tekemuoto on rajattava koskemaan tekoja, jotka ovat lähtökohtaisesti selvästi vakavampia kuin rikoksen perusmuoto. Kaiken tyyppinen, perusmuotoinenkin, raiskaus aiheuttaa yleensä ”tuntuvaan henkistä tai ruumiillista kärsimystä”. Kaiken tyyppistä, perusmuotoistakin, raiskausta voidaan myös yleensä pitää ”raakana, julmana tai nöyryyttävänä” tekona. Näin ollen törkeän raiskauksen tunnusmerkistössä on tältä osin oltava erityisyyttä koskeva edellytys, jotta se erottuisi perusmuotoisesta raiskauksesta.

Erietyisyyden edellytysten poistamisessa olisi myös se ongelma, että se antaisi ymmärtää väärällä ja uhrin kokemusta vähättelevällä tavalla, ettei lainsäätäjä pidä perusmuotoista raiskausta tuntuvaan kärsimystä aiheuttavana, raakana, julmana tai nöyryyttävänä tekona.

Erietyisyyden edellytys onkin edellä mainituista syistä vakiintunut osa rikoslain systematiikkaa ja ankaroittamisperusteiden kirjoittamistapaa. Erietyisyyden edellytystä käytetään vastaavalla tavalla ankaroittamisperusteissa myös esim. rikoslain 17, 21 ja 31 luvussa. Siitä luopuminen aiheuttaisi rikoslain sisäistä epä johdonmukaisuutta ja epäselvyyttä. Tästäkään syystä siitä ei ole tule luopua ilman painavia perusteita, joita tässä tapauksessa ei ole.

Oikeusministeriö korostaa, että HE:ssä ehdotetun ”vakavan henkilöön kohdistuvaa väkivallan” lisääminen törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteisiin keventäisi nykytilaan nähden merkittävästi edellytyksiä tuomita väkivaltaa käsittävät raiskaukset törkeinä (ks. HE s. 106-107). Professori Tolvasen harkittavaksi ehdottama sanan vakava poistaminen tarkoittaisi, että kaikenlainen väkivalta sen vakavuudesta riippumatta (ml. lievänä pahoinpitelynä arvioitava) tulisi säännöksen sanamuodon mukaan arvioitavaksi törkeänä, vaikka raiskaus ei poikkeaisi vakavuudeltaan muunlaisesta

perusmuotoisena pidettävästä. Tämä olisi ristiriidassa sen kanssa, että rikoksen törkeä tekemuoto koskisi vain tekoja, jotka ovat lähtökohtaisesti vakavampia kuin rikoksen perusmuoto. Lievemmat väkivaltaa käsittävät teot olisi tällöin usein katsottava perusmuotoisiksi raiskauksiksi vain sillä perusteella, etteivät ne täytä sitä rikosten törkeisiin tekemuotoihin sisältyvää edellytystä, että ”rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä”. Tällainen sääntely ei olisi rikoslain systematiikan tai laillisuusperiaatteen mukaista. Ankaroitamisperusteet tulisi määritellä mahdollisimman täsmällisesti ja tarkkarajaisesti eikä perusteettoman laajasti niin, että jo ankaroitamisperustetta säädettyä voidaan ennakoida, että se jäisi usein soveltumatta kokonaistörkeyden puuttumisen perusteella.

Lisäkysymys: Vastineen (s. 13) ja OM:n vastaus liittyen tilastokeskuksen tietoihin. Pyydetään tarkempaa tietoa, millaisia tapauksia tilastokeskuksen tiedot koskevat. Onko kyse yksittäisestä teosta vai onko samalla tuomittu useammasta teosta?

Oikeusministeriö toteaa, että kyseiset tilastot koskevat tuomioita, joissa raiskaus on päärikos eli vakavin rikos, jolloin tuomiossa saattaa olla mukana muitakin rikoksia. Tarkempia tietoja tapauksista ei ole. Edellä viitatuissa KKO:n ratkaisussa 2018:91 raiskaus oli ainoa syyksi luettu rikos ja ratkaisussa 2014:91 korkein oikeus katsoi, että yksin raiskauksesta oli tuomittava 3 vuoden 6 kuukauden vankeusrangaistukseen (kohta 17).

Lisäkysymys: Rikoslain systematiikan ja uhrin suojelun tavoitteen välinen suhde. Miksi korostetaan systematiikkaan liittyviä näkökohtia.

Oikeusministeriö toteaa, että yhtenäisen systematiikan säilyttäminen on tärkeää rikoslain kokonaisuudessa erityisesti sen johdonmukaisuuden, selkeyden ja ymmärrettävyyden sekä tulkinnan yhtenäisyyden vuoksi. Oikeusministeriö korostaa, että sen tässä vastineessa tai HE:ssä esitetyt näkemykset, joissa viitataan rikoslain systematiikkaan, eivät nojautu yksinomaan yhtenäisen systematiikan tavoitteluun, vaan painavampiin perusteisiin, erityisesti rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteen täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimukseen sekä rikosoikeudelliseen suhteellisuusperiaatteeseen, jotka molemmat palautuvat perusoikeuksiin. Nämä rikoslain systematiikkaan ja johdonmukaisuuteen liittyvät näkemykset eivät myös-

kään ole ristiriidassa uhrin suojelun tavoitteiden kanssa. Rikoslainsäädännön johdonmukaisuus ja systemaattisuus ovat omiaan lisäämään ymmärrystä rikoslainsäädännön sisällöstä, mikä puolestaan edistää myös uhrin suojelua koskevia tavoitteita.

Lisäkysymys: Miksi törkeän raiskauksen ja törkeä kajoamisen kvalifointiperusteet on kirjoitettu eri tavalla?

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivulla 110 todettuun.

”Seksuaalisesta kajoamisesta säädettäisiin törkeä tekemuoto. Törkeää raiskausta vastaavissa tilanteissa myös 23 §:n 2 momentissa tarkoitettu muu seksuaalinen teko kuin sukupuoliyhteys voi olla olennaisesti perusmuotoista seksuaalista kajoamista vakavampi rikos.” (HE s. 110)

”Törkeää raiskausta koskevasta säännöksestä poiketen törkeää seksuaalista kajoamista koskeva säännös ei kattaisi törkeää pahoinpitelyä koskevia tunnusmerkistökiteijöitä [koska törkeästä pahoinpitelystä on säädetty ankarampi enimmäisrangaistus (10 v.) kuin ehdotetusta törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta (6 v.)]. Näin ollen seksuaalisen kajoamisen yhteydessä tehdystä törkeästä pahoinpitelystä voitaisiin rangaista erikseen seksuaalisen kajoamisen lisäksi. Teon täyttäessä sekä törkeän seksuaalisen kajoamisen että perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön sovellettaisiin vain törkeää seksuaalista kajoamista koskevaa säännöstä, jos väkivalta on liittynyt välittömästi seksuaaliseen kajoamiseen. Jos taas väkivaltaa on käytetty pidempään kuin välittömästi seksuaalisen kajoamisen tekemiseen tai se on ollut vakavampaa kuin välittömästi seksuaaliseen kajoamiseen liittynyt väkivalta, saattaisi kysymykseen lisäksi tulla myös muun 21 luvun säännöksen soveltaminen.” (HE s. 110)

”Koska seksuaalisen kajoamisen soveltamisalaan kuuluisi laaja kirjo eri tyyppisiä seksuaalisia tekoja, useamman kuin yhden henkilön osallistuminen rikokseen ei kuitenkaan sellaisenaan riittäisi ankaroittamisperusteen soveltumiseen. Tämän lisäksi edellytettäisiin, että teko aiheuttaa erityisen tuntuvaan henkistä tai ruumiillista kärsimystä tai se tehdään erityisen nöyryttävällä tavalla. Ankaroittamisperusteen soveltuminen edellyttäisi näin ollen yksittäistapauksessa sen arvioimista, onko seksuaalinen teko sen

luonteinen, että rikoksentekijöiden lukumäärällä on olennainen merkitys teon aiheuttaman kärsimyksen kannalta tai onko tällainen teko tehty erityisen nöyryyttävällä tavalla. Esimerkiksi seksuaalinen kajoaminen, joka käsittää voimakasta koskettelua asianomistajan seksuaalisesti merkityksellisiin paikkoihin, aiheuttaa tyypillisesti erityistä kärsimystä, kun rikoksentekijöitä on useampi kuin yksi. Usean henkilön toteuttama seksuaalinen kajoaminen voidaan myös tehdä erityisen nöyryyttävällä tavalla, jolloin ankaroittamisperuste soveltuisi.” (HE s. 110)

Lisäkysymys: Aseen käsilläolo /käyttö törkeän teon kvalifiointiperusteeksi (syyttäjälaitos, Helsingin HO, vrt. Niemi s.3), teon suunnitelmallisuuden lisääminen törkeäksi kvalifiointiperusteeksi (Niemi), kokonaistörkeysarvioinnin poistaminen törkeistä tekemuodoista (Tukinainen)

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivulla 106 todettuun.

Nykyinen törkeän raiskauksen ankaroittamisperuste: ”5) käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla”

HE:ssä ehdotettu törkeän raiskauksen ankaroittamisperuste: ” 1) käytetään tai uhataan käyttää vakavaa henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa ...”

”Vakavalla väkivallalla uhkaaminen siirrettäisiin 1 kohtaan. Tekotapa mainitaan nykyisin säännöksen 5 kohdassa ja siinä mainitaan erikseen ampuma- tai teräaseen tai muun hengenvaarallisen välineen käyttö. Tarkoitus on tältä osin sääntelyä asiallisesti muuttamatta siirtää väkivaltaisia tekoja koskevat ankaroittamisperusteet 1 kohtaan. Siten myös ampuma- tai teräaseen tai muun hengenvaarallisen välineen käyttö olisi edelleen ankaroittamisperuste, joka asiallisesti sisältyisi vakavan väkivallan käyttämistä, sellaisella uhkaamista tai vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan aiheuttamista koskeviin tekotapoihin. Kuten nykyisin, vakavalla väkivallalla uhkaaminen ei edellyttäisi aseeseen rinnastettavan hengenvaarallisen välineen käyttöä (HE 6/1997 vp s. 174).” (HE s. 106)

Oikeusministeriö katsoo, että edellä viitattu muutos nykytilaan on perusteltua tehdä, koska (1) raiskaussäännös muutetaan vapaaehtoisuuden

puutteeseen perustuvaksi, jolloin raiskauksen tunnusmerkistön täyttyminen ei edellyttäisi enää uhkaamista vastaavissa tilanteissa kuin nykyinen rangaistussäännös, ja koska (2) nykyistä säännöstä, jossa mainitaan erikseen tiettyjen rikoksentekovälineiden käyttö, voidaan pitää vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvan raiskauksen ankaroittamisperusteissa tarpeettoman kasuistisena. Kuten HE:n perusteluissa vahvistetaan, nykyisiä ankaroittamisperusteita ei tällä kirjoitustavan muutoksella kavennettaisi. Pelkkä ase tai muun hengenvaarallisen välineen esillä- tai käsillä-olo (esim. metsästyskivääri tai kirves seinällä) ei oikeusministeriön käsityksen mukaan voisi riittää täyttämään nykyistäkin ankaroittamisperustetta, vaan tällaista välinettä täytyy käyttää niin, että se on syy-yhteydessä raiskauksen tunnusmerkistön täyttymiseen. Tällöin vähintään uhkauksen on täytyttävä. Uhkauksen ei välttämättä tarvitse olla suora vaan epäsuorakin uhkaus voisi täyttää vakavan henkilöön kohdistuvan väkivallalla uhkaamista koskevan ankaroittamisperusteen (esim. joissain olosuhteissa ampuma-aseen asettaminen merkityksellisellä tavalla yöpöydälle ennen sukupuoliyhteyden aloittamista voisi olla olosuhteista riippuen ankaroittamisperusteen täyttävä uhkaus).

Oikeusministeriö ei näe perusteita lisätä rikoksen suunnitelmallisuutta törkeään raiskauksen ankaroittamisperusteisiin professori Niemen lausunnoissaan esittämällä tavalla (s. 3-4). Rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus on jo säädetty rangaistuksen koventamisperusteeksi (rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohta) ja (perusmuotoisen) raiskauksen rangaistusasteikko riittää hyvin tällaisissakin tapauksissa oikeasuhtaisen rangaistuksen tuomitsemiseen. Suunnitelmallinen teko voi myös joissain tapauksissa täyttää muun ankaroittamisperusteen (esim. rikoksen tekee useampi kuin yksi henkilö).

Kokonaistörkeysarvostelulauseke ”ja [rikos] on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä” sisältyy jokaiseen rikoslaissa säädettyyn törkeään tekomuotoon ja on erottamaton osa nykyisen rikoslain systematiikkaa. Lauseke on tärkeä, koska se jättää tuomarille mahdollisuuden olla soveltamatta törkeää tekomuotoa tapauksissa, joissa ankaroittamisperuste täyttyy, mutta rikosta ei ole syytä tuomita törkeänä esim. poikkeuksellisten

olosuhteiden vuoksi. Oikeusministeriö pitää selvänä, ettei kokonais-törkeyttä koskevaa edellytystä ole syytä poistaa törkeän raiskauksen tunnusmerkistöstä.

Lisäkysymys: Ehdotus siitä, että törkeää seksuaalista kajoamista koskevan 4 §:n 3 kohta kuten 9 §:n muotoilu Eli käytettäisiin sanaa ”nuori” eikä ”lapsi”. (Nuotio, s. 9)

Professori Nuotio ehdottaa lausunnossaan seuraavaa: ”Pitäisin kuitenkin aiheellisena selvennyksenä, että 4 §:n törkeää seksuaalista kajoamista koskevan säännöksen 3 kohdassa ilmaisua muutettaisiin vastaavaksi kuin 9 §:ssä.”

Oikeusministeriö toteaa, että Nuotion ehdotuksen on johdonmukaisesti katsottava koskevan 4 §:n 1 momentin 3 kohdan lisäksi myös törkeää raiskausta koskevan 2 §:n 1 momentin 5 kohtaa.

Oikeusministeriö toteaa, että mainituissa lainkohdissa on perusteltua käyttää termiä ”lapsi”, koska sanamuoto vastaa näin nykyistä törkeää raiskausta koskevaa säännöstä, sekä siitä Nuotionkin mainitsemasta syystä, että alle 18-vuotiasta pidetään juridisesti lapsena. Vaikka soveltamisala koskeekin lähinnä yli 16-vuotiaita lapsia, lapsesta puhuminen korostaa myös moitittavuutta, mikä on perusteltua ankaroittamisperusteessa. Sen sijaan ehdotetussa rikosnimikkeessä korvauksen tarjoamista nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta on selvempää puhua ”nuoresta” kuten nykyisessäkin rikoslain 20 luvun 8 a §:ssä. Nuoresta puhuminen säännöksen nimikkeessä antaa paremman käsityksen säännöksen käytännön soveltamisalasta. Asiallisesti sillä, luonnehditaanko säännöksissä kahdeksatoista vuotta nuorempaa henkilöä lapseksi vai nuoreksi, ei ole vaikutusta säännöksen soveltamisalaan.

5 Sukupuoliyhteyden määritelmä

Joissakin lausunnoissa on esitetty HE:ssä ehdotettua laajempaa sukupuoliyhteyden määritelmää. Jotkut lausujat ovat kannattaneet tai ainakin esittäneet harkittavaksi määritelmään laajentamista niin, että raiskauksena voisi tulla rangaistavaksi myös sellaisia tekoja,

joissa tekijä ei fyysisesti koske uhria mutta saa uhrin tunkeutumaan omaan kehoonsa esimerkiksi nettiyhteyden välityksellä (**Asianajajaliitto, Syyttäjälaitos, Keskusrikospoliisi, Sisä-Suomen Poliisilaitos, Utriainen, Tolvanen, Pelastakaa Lapset**).

Toisissa lausunnoissa on taas todettu, ettei määritelmä saisi poiketa liikaa yleiskielestä (esim. **Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus**) sekä nimenomaisesti kannatettu HE:ssä ehdotettua määritelmää (**Helsingin hovioikeus, Psykologiliitto, Ojala, Melander**).

Oikeusministerö viittaa hallituksen esityksen sivuilla 18-19, 44 ja 134-135 todettuun. Oikeusministeriö korostaa aluksi sitä lakivaliokunnankin tähdentämää seikkaa, että rikoslaisissa määritelmäsäännösten tulisi olla erityisen täsmällisiä, koska ne antavat sisältöä monille muille rangaistussäännöksille (LaVM 4/2014 s. 8).

HE:ssä ehdotettu sukupuoliyhteyden määritelmä kattaisi asiallisesti nykyisen sukupuoliyhteyden määritelmän, jota kuitenkin laajennettaisiin siten, että tunkeutumisen ja omaan kehoon ottamisen lisäksi sukupuoliyhteydellä tarkoitettaisiin myös sukuelimen tai peräaukon koskettelua sukuelimellä tai suulla. Tarkoitus on näin saattaa määritelmän piiriin muutkin kuin tunkeutumista tai omaan kehoon ottamista käsittävät sukuelimellä tai suulla tehdyt teot, koska ne voidaan luonteensa ja kosketuksen intiimiyden vuoksi vakavuudeltaan rinnastaa muihin sukupuoliyhteyden määritelmään kuuluviin tekoihin. Oikeuskäytännön perusteella viimeksi mainitun tyyppisen teon ei välttämättä katsota täyttävän sukupuoliyhteyden määritelmää, jos ei voida katsoa, että naisen sukuelimeen oli tunkeuduttu (ks. HE s. 18-19). Lainmuutosta ehdotetaan tämän ongelman korjaamiseksi. Tämä muutos edistäisi raiskausta ja muita seksuaalirikoksia koskevien säännösten selkeyttä ja soveltamista sukupuolineutraalisti.

Oikeusministeriö ei pidä perusteltuna laajentaa jo entisestään yleiskieleen verrattuna melko laajaa ja HE:ssä edelleen laajennettavaksi ehdotettua sukupuoliyhteyden määritelmää tämän enempää. Merkittävä edelleen laajentaminen murentaisi rikoslain 20 luvun systematiikan, jossa seksuaalirikossäännökset jaotellaan pääsääntöisesti sen mukaan, koskevatko ne sukupuoliyhteyden käsittäviä tekoja vai muita seksuaalisia tekoja. Tämä jaottelu

perustuu siihen, että sukupuoliyhteyden käsittäviä tekoja voidaan pitää lähtökohtaisesti vakavimpina (ks. HE 282/2010 vp s. 14, LaVM 43/2010 vp s. 8, HE 212/2018 vp s. 23, LaVM 24/2018 vp) ja jaottelu edistää näin ollen sääntelyn oikeasuhtaisuutta ja selkeyttä.

On selvää, että myös muut seksuaaliset teot kuin sukupuoliyhteydet voivat olla huomattavan vakavia. Jaottelu ei tarkoitakaan sitä, ettei muusta seksuaalisesta teosta voisi yksittäistapauksessa tuomita yhtä ankarasti tai ankarammin kuin jostakin sukupuoliyhteyden käsittävästä teosta. HE:n säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan myös nimenomaisesti, että ”jos rikos käsittää [23 §:n] 2 momentissa tarkoitetun seksuaalisen teon, joka on lähellä sukupuoliyhteyttä, tulisi tämä ottaa huomioon teon moitittavuutta lisäävänä seikkana” (s. 135). Jaottelun poistaminen tai olennainen muuttaminen edellyttäisi ehdotetun rikoslain 20 luvun systematiikan uudistamista perusratkaisuiltaan. Oikeusministeriö ei näe tälle perusteita.

HE:n perusteluissa on otettu huomioon se, että tähän asti kertyneen tutkimustiedon nojalla verkon kautta seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneilla lapsilla ja nuorilla on havaittu samanlaisia psyykkisiä reaktioita ja oireita kuin niillä, joiden hyväksikäyttö on toteutunut samassa fyysisessä tilassa (s. 29). Oikeusministeriön tiedon mukaan olemassa oleva tutkimustieto ei kuitenkaan tue riittävästi sellaista johtopäätöstä, että tällaiset teot olisi perusteltua jo lähtökohtaisesti rinnastaa rikoslaissa toisiinsa ja sisällyttää molemmat raiskaussäännöksen tai lapsenraiskaussäännöksen soveltamisalaan. On myös epävarmaa, voitaisiinko rikoslaissa edes määritellä riittävän tarkkarajaisesti etäyhteyksiä käyttäen tehtyjä tai muita tekoja, joissa ei ole rikosentekijään fyysistä kosketusta, mutta jotka vakavuutensa vuoksi rinnastettaisiin raiskauksiin (rikoskumppanuutta tai välillistä tekemistä laajemmin).

Oikeusministeriö pitää näin ollen perustelluimpana HE:ssä esitettyä sääntelyä, jonka nojalla sellaisia tekoja, joissa tekijä ei fyysisesti koske uhria mutta saa uhrin tunkeutumaan omaan kehoonsa esimerkiksi nettiyhteyden välityksellä, ei pidettäisi sukupuoliyhteyksinä eikä arvioitaisi raiskauksina

tai lapsenraiskauksina vaan seksuaalisena kajoamisena tai seksuaalista kajoamisena lapseen. Viimeksi mainituistakin rikoksista ja niiden törkeistä tekokuodoista ehdotetut rangaistusasteikot riittävät hyvin tekojen vahingollisuuden ja moitittavuuden huomioon ottavan oikeasuhtaisen rangaistuksen tuomitsemiseen.

Lisäkysymys: Sukupuoliyhteyden määritelmä: tulisiko lisätä koskettelu, joka rinnastuu sukupuoliyhteyteen (asianajajaliitto, Utriainen)

Oikeusministeriö katsoo, että sen edellä tässä osiossa esittämät huomiot viittauksineen vastaavat myös tähän lisäkysymykseen. Oikeusministeriö korostaa vielä, että sukupuoliyhteyteen rinnastettava koskettelu olisi käsitteenä liian epätarkkarajainen (huom. edellä viitattu LaVM 4/2014 s. 8) eikä sen lisäämiselle sukupuoliyhteyden määritelmään olisi muutenkaan perusteita, ottaen huomioon erityisesti seksuaalista kajoamista koskevien rangaistussäännösten (ehdotetut rikoslain 20 luvun 3, 4, 14 ja 15 §) soveltamisalat ja rangaistusasteikot sekä muut edellä todetut näkökohdat.

6 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Seuraavat lausunnonantajat kannattavat nimenomaisesti HE:ssa ehdotettua säännöstä seksuaalisesta hyväksikäytöstä (rikoslain 20 luvun 5 §) raiskauksesta erillisenä rikoksena: **Oikeusneuvos Ojala, professori Melander, RIKU, Sexpo, THL ja professori Tolvanen**. Näissä lausunnoissa tuodaan perusteina esiin pitkälti vastaavia seikkoja kuin HE:ssä.

Ehdotettua säännöstä ovat kritisoineet seuraavat lausunnonantajat: **Allianssi, Amnesty, Asianajajaliitto, dosentti Heini Kainulainen, NJKL, Tukinainen, professori emerita Utriainen ja Vammaisfoorumi**. Näissä lausunnoissa on esitetty, että 5 §:ssä tarkoitetut teot tulisi arvioida kokonaan tai osittain raiskauksina ja mahdollisesti seksuaalisena kajoamisena eikä seksuaalisena hyväksikäyttönä. Lisäksi joissakin lausunnoissa 5 §:stä on esitetty kriittisiä huomioita kuitenkin ehdottamatta säännöksen poisjättämistä laista (**Helsingin Hovioikeus, professori Niemi ja Otava Piha**). Joissakin lausunnoissa ehdotetun rikoslain 20 luvun 1 ja 5 §:n välistä rajaa on pidetty epäselvänä.

Amnesty ja **NJKL** katsovat tässä yhteydessä, että 5 §:ssä luetelluissa tilanteissa ei ole kyse vapaaehtoisesta osallistumisesta. **Utriainen** katsoo, että jos halutaan säätää raiskauksen

eri törkeysasteille omat tunnusmerkistönsä, se on täysin mahdollista ilman nyt esitettyä seksuaalisen hyväksikäytön säännöstä.

Oikeusministeriö viittaa hallituksen esityksen sivuilla 55-57, 98, 111 ja 115 ja 111 todettuun. HE:n mukaan jaottelu raiskauksen ja seksuaalisen hyväksikäytön välillä perustuu siihen, missä määrin sukupuoliyhteyden tai seksuaalisen teon osapuolena tai kohteena olevan henkilön valinnanmahdollisuus on ollut rajoittunut. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös voisi soveltua vain tapauksissa, joissa henkilö on ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen tai muuhun säännöksessä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti. Säännös koskisi vain sellaisia erityistilanteissa tehtyjä seksuaalisia tekoja, joissa heikomman osapuolen valinnanmahdollisuus on vähemmässä määrin rajoittunut kuin raiskaussäännöksen soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa. Rangaistavuuden perusteena on teon kohteen heikomman harkintakyvyn tai muu heikomman aseman hyväksikäyttö ja sen muodostama vahinko tai vaara hänen seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelleen.

Jos henkilö ei ole ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen vapaaehtoisesti, kyseessä olisi aina raiskaus tai törkeä raiskaus. Tämän lisäksi raiskauksena rangaistaisiin mahdollisesta myönteisestä ilmaisusta riippumatta mm. sukupuoliyhteys henkilön kanssa, ”joka ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan tiedottomuutensa, sairautensa, vammaisuutensa, pelkotilansa, voimakkaan päihtymistilansa, heikentyneen tajunnantilansa, tilanteen äkillisyyden, erityisen valta-aseman vakavan väärinkäytön tai muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi.” Näissä jälkimmäisissäkin tapauksissa raiskaussäännös eroaa soveltamisalaltaan 5 §:stä, mikä ilmenee säännösten sanamuodoista.

Säännös seksuaalisesta hyväksikäytöstä olisi raiskaussäännökseen nähden toissijainen eli sitä ei voisi soveltaa tekoihin, joihin raiskaussäännös soveltuu.

Seksuaaliset hyväksikäytöt poikkeavat siis luonteeltaan ja moitittavuudeltaan teoista, jotka tehdään toisen vapaaehtoisuuden puuttuessa. Sen vuoksi tekoja ei ole perusteltua rikoslaissa rinnastaa lähtökohtaisesti vakavuudeltaan tai nimikkeiltään toisiinsa ja niiden tulisi siten jatkossakin olla rangaistavia eri säännösten nojalla.

Rajanveto raiskauksen ja seksuaalisen hyväksikäytön välillä on riittävän selkeä sekä käsitteellisesti että lain soveltamisen kannalta. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös siihen, että vastaavanlainen rajanveto samaa oikeushyvää suojaavien mutta vakavuudeltaan eriasteisten rikosten välillä on rikoslaissa aivan tavanomaista (esim. pahoinpitelyn ja lievän pahoinpitelyn raja) ja se koskee myös nykyistä raiskausta ja seksuaalista hyväksikäyttöä.

Rikosten luokittelussa teon moitittavuuden perusteella on kysymys myös rangaistussäännösten porrastamisesta, joka kuuluu olennaisesti rikoslain perusystematiikkaan. Myös esimerkiksi tahalliset henkirikokset porrastetaan murhaan, tappoon ja surmaan. Systemaattisen johdonmukaisuuden lisäksi porrastaminen on tärkeää perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä johtuvan oikeasuhtaisuuden vaatimuksen noudattamiseksi. Lisäksi porrastaminen parantaa rangaistuskäytännön yhtenäisyyttä, ennustettavuutta ja suuren yleisön saamaa käsitystä siitä, millaisia tekoja rikosnimikkeellä langetetut tuomiot koskevat (esimerkiksi tiedetään, että murhat ovat vielä vakavampia kuin tapot).

Seksuaalinen hyväksikäyttö olisi periaatteessa mahdollista säätää vaihtoehtoisesti raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen rikostyyppinä ”lieväksi” tekomuodoksi yleisemmillä sanamuodoilla, joissa viitataan tiettyihin teon vakavuutta vähentäviin seikkoihin. Esimerkiksi Ruotsin rikoslaissa on tämän tyyppinen säännös ”vähemmän törkeästä” raiskauksesta (ks. HE osio 5.2). Näitä rikoksen vakavuutta vähentäviä seikkoja olisi tällöin olennaisesti selvennettävä vähintään säännöksen perusteluissa.

Oikeusministeriö pitää tällaista lainsäädännöllistä ratkaisua Suomessa selvästi huonompana kuin HE:ssä ehdotettua. HE:n keskeisimpiä tavoitteita on selkiyttää aikuisiin kohdistuvien tekojen osalta perusmuotoisen raiskaussäännöksen soveltamisalaa ja muuttaa sen lähtökohta suostumuksen puutteeseen perustuvaksi laajentaen nykyisin raiskauksena pidettävien tekojen alaa. Moitittavuudeltaan tätä vähäisempiä tekoja koskevan säännöksen soveltamisalan olisi tämän vuoksi syytä olla rajattu vain tietynlaisiin erityistilanteisiin. Lisäksi sellaisen säännöksen soveltamisalan suhde erityisesti HE:ssä ehdotettuun pe-

rusmuotoiseen raiskaukseen, seksuaaliseen ahdisteluun ja rankaisemattomiin tekoihin tulisi olla mahdollisimman selvä. Jo näistä syistä on tarkoituksenmukaisempaa muotoilla tällainen säännös yksityiskohtaisemmin kuin yleisluonteisemmaksi vähemmän vakavaksi tekomuodoksi. Jos 5 §:ssä tarkoitettut teot myös luonnehdittaisiin tehdyksi vapaaehtoisen osallistumisen puuttuessa, annettaisiin vapaaehtoisuuden puuttumisen käsitteelle rikoslaisissa perusteettoman laaja merkitys. Lisäksi raiskaus-nimikkeen vahva symboliarvo, joka kertoo teon erityisestä paheksuttavuudesta, puoltaa raiskaus-säännöksen varaamista edelleen koskemaan vakavimpia seksuaalirikoksia. Perustellumpi vaihtoehto on näin ollen HE:ssä ehdotettu ratkaisu säätää edelleen seksuaalinen hyväksikäyttö erillisenä rikoksena, jossa soveltamisalaan kuuluvat erityistilanteet olisi määritelty täsmällisemmin rangaistussäännöksen sanamuodossa.

Oikeusministeriö korostaa myös sitä, että moni nykyisin seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistavista tekoityypeistä täyttäisi kuitenkin jatkossa ehdotetun raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön, kun mainitut säännökset muutettaisiin vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuviksi. Esimerkiksi vanhemman aikuisen vahvempi asema vielä verrattain kypsymättömään 16-17-vuotiaaseen nuoreen, työnantajan määräysvalta alaiseensa tai hoitajan valta heikkoudentilassa olevaan potilaaseensa merkitsisivät käytännössä usein sitä, ettei heikommassa aseman olevan osallistumista sukupuoliyhteyden tai muuhun seksuaaliseen tekoon ole näissä tapauksissa pidettävä vapaaehtoisena. Tällöin kyseiset teot olisivat siis jatkossa ankarammin rangaistavia raiskaus- tai kajoamisrikoksena. Seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöstä myös poistettaisiin joitain jatkossa tarpeettomina pidettäviä rangaistavuuden edellytyksiä, esimerkiksi taivuttamista koskeva edellytys. Näin säännöksen soveltamisala olisi jatkossa yhtäältä raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskeviin säännöksiin nähden kapeampi ja toisaalta sen soveltaminen olisi nykyiseen 5 §:ään nähden yksinkertaisempaa.

Asianajajaliitto toteaa kantansa perusteeksi, että jos teko sisältää sukupuoliyhteyden vastoin uhrin antamaa suostumusta, taivuttelemalla tai muutoin, se on 1 §:n mukainen raiskaus. **Vammaisfoorumi** ja **Invalidiliitto** katsovat, että vammaisuuteen liittyvä erityissäännös asettaa sairaalassa tai laitoksessa olevat vammaiset ihmiset heikompaan asemaan kuin

muut. **Kainulainen** toteaa, että seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneita uhreja pitäisi kohdella yhdenvertaisesti, eikä heidän välilleen ole tarpeellista rakentaa tällaisia erilaisia rikoslain tuottamia asemia. **Allianssi** toteaa, että HE:n ehdotus antaisi lievemmän rangaistuksen seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta, joka kohdistuu haavoittuvassa asemassa oleviin. **Tukinainen** esittää vastaavan suuntaisia näkemyksiä.

Oikeusministerö toteaa, että viitatuissa lausunnoissa esitetyt näkemykset eivät näytä perustuvan siihen, mitä HE:ssä ehdotetaan.

Jos teko sisältää sukupuoliyhteyden ilman toisen osapuolen vapaaehtoista osallistumista ("vastoin uhrin antamaa suostumusta"), kyseessä on HE:nkin mukaan raiskaus.

Myöskään käsitykselle, että vammaisia tai muita heikommassa tai haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä varten säädettävä erillinen säännös seksuaalisesta hyväksikäytöstä (5 §) asettaisi nämä henkilöt rikoslaissa huomioon otettuihin asemaan muihin henkilöihin nähden, ei ole vakuuttavia juridisia perusteita. Oikeusministeriö pitää selvänä, ettei tällainen rikoslainsäädäntö olisi edes perustuslain kannalta mahdollista.

Oikeusministeriö pitää mahdollisena, ettei viitatuissa lausunnoissa ole otettu huomioon sitä, ettei seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös olisi raiskaussäännökseen nähden erityissäännös (*lex specialis*), joka syrjäyttää yleissäännöksen, vaan *toissijainen* säännös. Tämä käy kuitenkin selvästi ilmi raiskausta ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien säännösten tunnusmerkistöistä, erityisesti siitä, että jälkimmäinen säännös soveltuu sanamuotonsa mukaan ainoastaan "jollei teosta muualla [rikoslain 20] luvussa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta". Näin ollen säännöstä seksuaalisesta hyväksikäytöstä voidaan soveltaa vain, kun raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistö ei täyty.

Seksuaalisen hyväksikäytön kriminalisoinnin tarkoitus ja vaikutus onkin edellä viitatuissa lausunnoissa ilmenevään käsitykseen nähden täysin päinvastainen: säännös antaa heikossa tai haavoittuvassa asemassa oleville

henkilöille muihin henkilöihin nähden *lisäsuojaa* seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksilta sellaisissakin tilanteissa, joissa raiskauksen tunnusmerkistö ei täyty. Jos 5 §:n säännöstä ei olisi, tällaisessa tapauksessa ei joko soveltuisi mikään rangaistussäännös tai ainoa soveltuva rangaistussäännös olisi seksuaalinen ahdistelu, jonka rangaistavuus on seksuaalista hyväksikäyttöä huomattavasti lievempi. Tämä jättäisi vammaiset ja muut heikossa tai haavoittuvassa asemassa olevat merkittävästi HE:ssä ehdotettua huonompaan tilanteeseen ja oikeusministeriön näkemyksen mukaan vaille riittävää rikosoikeudellista suojaa.

Myös mahdollinen huoli siitä, että HE:ssä ehdotetun 5 §:n säätämisen vuoksi raiskauksen tunnusmerkistön täyttävät teot jäisivät käytännössä tuomittavaksi 5 §:n nojalla, on oikeusministeriön näkemyksen mukaan aiheeton. Tällaiselle käytännölle ei olisi mitään oikeudellista perustetta. Jos taas 5 §:ää sovellettaisiin joissain tapauksissa raiskaussäännöksen sijaan sen vuoksi, ettei näyttö riittäisi tuomitsemaan tekoa raiskauksena, ei ongelma olisi rikoslainsäädännössä vaan mahdollisesti näytön saamisen vaikeudessa. Rikoksen syyksi lukemiseen vaadittavan näyttövaatimuksen keventäminen tai syyttömyysolettamasta luopuminen eivät kuitenkaan olisi oikeusvaltiossa mahdollista.

Kokoavasti:

Oikeusministeriö katsoo, että sellainen HE:ssä ehdotetusta poikkeava lainsäädäntö, jolla pyritään sisällyttämään 5 §:ssä tarkoitettut teot raiskauksen tunnusmerkistöön raiskaussäännöksen soveltamisalaa laajentamalla, tekisi raiskaussäännöksestä epäselvemmän, antaisi rikoslaisissa vapaaehtoisuuden puuttumisen käsitteelle perusteettoman laajan merkityksen, poikkeaisi rikoslain systematiikkaan kuuluvasta rangaistussäännösten porrastamisesta, vesittäisi raiskaus –nimikkeen vahvaa symboliarvoa, heikentäisi edellytyksiä rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen ja hämärtäisi suuren yleisön saamaa tietoa siitä, millaisia tekoja raiskaus –nimikkeellä tuomitut rikokset ja niistä langetetut rangaistukset koskevat. Oikeusminis-

teriö pitää edellä todetuista syistä tärkeänä, että seksuaalinen hyväksikäyttö säädetään rangaistavaksi raiskauksesta erillisenä rikoksena HE:ssä ehdotetulla tavalla.

Lisäkysymys: Pyydetään perustelemaan ja avaamaan vielä laajemmin seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaa säännöstä (5 §), sen tarvetta, suhdetta raiskaukseen ja kaajoamiseen sekä asiantuntijoiden esiin nostamia huomioita siitä. Mitkä ovat sellaiset tilanteet, jossa 5 § ei tule sovellettavaksi esimerkiksi vammaisen osalta. Eli voiko 5 §:n kattamien henkilöiden/tilanteiden osalta vapaaehtoisuutta? Mitä on aito vapaaehtoisuus ja aito suostumus? Voiko olla niin, että vammaisen henkilö voi antaa vapaaehtoisen suostumuksen ja milloin vapaaehtoisuus puuttuu?

Oikeusministeriö katsoo, että sen edellä tässä osiossa esittämät huomiot viittauksineen vastaavat laajasti myös näihin lisäkysymyksiin. Oikeusministeriö toteaa vielä seuraavan.

”Vammaisuus tai sairaus voi olla sen laatuista, että se sulkee pois henkilön mahdollisuuden muodostaa tai ilmaista sukupuoliyhteyttä koskevan tahtonsa. Tarkoituksena ei ole säätää rangaistavaksi tämän laatusestikaan sairaiden tai vammaisten sellaisia seksuaalisuhteita, joissa ei loukata kumman osapuolen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Edellytyksenä on kuitenkin se, että tällaisen henkilön tahto osallistua sukupuoliyhteyteen on voitu todeta.” (HE s. 103)

Vammaisuutta on eri laatuista ja -asteista eikä kaikenlainen vammaisuus sulje pois henkilön mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista sukupuoliyhteyden tai seksuaaliseen tekoon osallistumista koskevaa tahtoa kaikissa tilanteissa.

”Mitkä ovat sellaiset tilanteet, jossa 5 § ei tule sovellettavaksi esimerkiksi vammaisen osalta.”

Oikeusministeriö toteaa, että tällaisia tilanteita olisivat

(1) ne, joissa henkilö on vammaisuudestaan tai muista 5 §:ssä tarkoitetuista olosuhteista huolimatta voinut riittävän vapaasti muodostaa sukupuoliyhteyttä tai muuta seksuaalista tekoa koskevan tahtonsa niin, ettei tekoa ole pidettävä rangaistavana ja

(2) ne, joissa henkilö ei ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti hän tai ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan vammaisuutensa tai muiden 1 §:n 2 momentin 3 kohdassa tarkoitettujen syiden vuoksi tai hänen osallistumistaan ei ole pidettävä vapaaehtoisena 2 kohdassa tarkoitetun uhkauksen tai pakottamisen vuoksi, jolloin tekoa olisi pidettävä raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena.

Kun sukupuoliyhteys tai seksuaalinen teko kohdistuu vammaiseen henkilöön, rikostunnusmerkistöjen täyttymistä arvioitaessa otetaan siis huomioon erityisesti vammaisuuden laatu ja aste ja niiden merkitys tunnusmerkistön edellytysten kannalta, toisen osapuolen toiminta sekä muut olosuhteet. Tämä koskee myös nykyisten raiskausta ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien säännösten soveltamista.

”Eli voiko 5 §:n kattamien henkilöiden/tilanteiden osalta vapaaehtoisuutta?”

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetussa 5 §:ssä määritellään tilanteita, joissa henkilön valinnanmahdollisuus ei ole rajoittunut siinä määrin, että olisi perusteltua puhua vapaaehtoisuuden puuttumisesta, mutta joissa seksuaalista itsemääräämisoikeutta kuitenkin loukataan rikosoikeudellisesti moitittavalla tavalla. Lisäksi on syytä huomata, että seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös voisi soveltua vain tapauksissa, joissa henkilö on ilmaissut (sanallisesti, käyttäytymisellään tai muulla tavalla) osallistuvansa sukupuoliyhteyteen tai muuhun säännöksessä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti.

”Mitä on aito vapaaehtoisuus ja aito suostumus? Voiko olla niin, että vammaisen henkilö voi antaa vapaaehtoisen suostumuksen ja milloin vapaaehtoisuus puuttuu?”

Oikeusministeriö viittaa edellä tässä osiossa toteamaansa sekä seuraaviin kohtiin HE:ssä: ”Henkilön osallistumista tiettyyn sukupuoliyhteyteen voidaan pitää vapaaehtoisena, kun hän on osallistunut siihen omasta valinnastaan, joka hänellä on ollut riittävä kyky ja vapaus tehdä (valinnanmahdollisuus). [...] Vapaaehtoisuutta ei lähtökohtaisesti poissulje vielä se, että

henkilöä on suostuteltu tai hänen tahdonmuodostukseensa on jotenkin vaikutettu. [Raiskausta koskevan] Pykälän 2 momentin 2 ja 3 kohdassa määriteltäisiin sellaiset tilanteet, joissa ei olisi kysymys pelkästä suostutuksesta tai muusta rangaistavuuden ulkopuolelle jäävästä vaikuttamisesta toisen tahtoon. Näissä tapauksissa henkilöllä ei enää katsottaisi olevan riittävää valinnanmahdollisuutta, jotta osallistumista voisi pitää vapaaehtoisena. Arvioitaessa mainituissa tilanteissa [raiskauksen] tunnusmerkistön täyttymistä olisi huomiota syytä kiinnittää siihen, onko sukupuoliyhteyden kohteena olevalla henkilöllä ollut olosuhteet huomioon ottaen kohtuullinen mahdollisuus jättää siihen osallistumatta.” (HE s. 98)

Lisäkysymys: Seksuaaliseen hyväksikäyttöön (5 §) liittyen myös Otava Pihan huomiot säännöksen sisällöstä/muotoiluista (Kypsymättömyysvaatimus pois, kyky mahdollisuudeksi jne.)

Otava Pihan lausunnon mukaan: ”’Kypsymättömyys’ on kuitenkin käytännössä ongelmallinen tunnusmerkistökäsite, sillä tekijä voi vedota siihen, että nuori ei ole kypsytön. Tämä johtaa uhrin kypsyyden arviointiin rikosprosessissa, mikä on haitallista. Lisäksi tahallisuus jää herkästi täyttymättä, sillä kypsyyden arviointi on vaikeaa. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan ikäerolla olisi vaikutusta arvioitaessa kypsyseroa. Hyväksikäytösäännöksessä (toisin kuin lapsiin kohdistuvissa rikoksissa) ei kuitenkaan edellytetä kypsyseroa, vaan nuoren kypsymättömyyttä. Lisäksi jos kypsymättömyys päätellään ikäerosta, on edellytys kypsydestä tarpeeton ja ainoastaan hankaloittaa säännöksen soveltamista, koska sanamuoto edellyttää, että nuoren kyky itsenäisesti päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on tekijää heikompi sekä ikäeron että kypsymättömyyden vuoksi.

Vaihtoehtoisesti kypsymättömyys voitaisiin korvata esimerkiksi haavoittuvuuden käsitteellä tai viittauksella olosuhteisiin (”-- päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on hänen haavoittuvuutensa/olosuhteiden sekä osapuolten ikäeron vuoksi --”). **2 kohdan vaatimus kypsymättömyydestä pitäisi poistaa. Soveltamisala voitaisiin jättää aseman hyväksikäytön, ikäeron ja tekijää heikomman päätöksentekokyvyn varaan.”**

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivulla 113 oleviin 5 §:n 1 momentin 2 kohdan säännöskohtaisiin perusteluihin:

”Kohta koskisi 18 vuotta nuoremman henkilön seksuaalista hyväksikäyttöä muissa kuin 1 kohdassa tarkoitetuissa määräysvalta- ja valvontasuhteissa. Säännöksellä suojattaisiin tämän ikäistä nuorta häntä vahvemmassa asemassa olevan aikuisen hyväksikäytöltä. Momentin 1 kohtaan nähden ero on siinä, ettei 2 kohdan soveltaminen edellytä, että tekijä on kohteeseen nähden muodollisesti auktoriteettiasemassa. Kysymys on 2 kohdassa sen sijaan hyväksikäytöstä tilanteissa, joissa nuorella on heikommat lähtökohdat päättää seksuaaliseen kanssakäymiseen ryhtymisestä kuin vanhemmalla ja kypsemmällä osapuolella. Osapuolten välinen suhde voi perustua esimerkiksi tuttavuuteen, ystävyyteen tai muuhun sellaiseen seikkaan. Nykyiseen säännökseen nähden tunnusmerkistön täytyminen ei enää edellyttäisi, että tekijä käyttäisi hyväkseen nuoren kypsymättömyyttä törkeästi.

Rangaistavuuden edellytyksenä olisi, että nuoren kyky itsenäisesti päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on hänen kypsymättömyytensä sekä osapuolten ikäeron vuoksi olennaisesti heikompi kuin tekijän kyky. Kypsymättömämpi ja nuorempi osapuoli voi olla heikommassa tai alisteisessa asemassa eikä sen vuoksi voi tasavertaisesti päättää osallistumisestaan seksuaaliseen kanssakäymiseen. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden olennainen loukkaaminen perustuu siihen, että tekijä käyttää vahvempaa asemaansa hyväkseen tällaisen nuoren saamiseksi ryhtymään seksuaaliseen tekoon.

Arvioitaessa nuorten henkilöiden kykyä päättää itsenäisesti seksuaalisesta käyttäytymisestään on otettava huomioon osapuolten iän lisäksi heidän henkinen kehityksensä. Kyky itsenäisiin päätöksiin edellyttää henkistä kypsyyttä ja ymmärrystä seksuaalisen kanssakäymisen vaikutuksista. Nuoremmista lapsista poiketen 16–17-vuoden ikäisillä nuorilla seksuaalisuhteet eivät ole harvinaisia. Tämän ikäinen nuori voi kuitenkin olla olennaisesti vanhempaan osapuoleen nähden itsenäiseltä päätöksentekokyvyltään epätasavertaisessa asemassa ja siten alttiina hyväksikäytölle. Nuorten kehitystahti on myös yksilöllistä. Säännös suojaisi vanhemman henkilön hyväksikäytöltä myös niitä nuoria, jotka ovat ikäisiään henkisesti kehittymättömämpiä ja kykenemättömämpiä käyttämään seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan.

Säännöksellä ei ole tarkoitus rajoittaa nuorten keskinäisiä tai kaikkia nuorten ja heitä vanhempien henkilöiden välisiä seksuaalisuhteita. Ei myöskään sellaisia, joissa vanhempi henkilö on kypsempi ja vahvemmassa asemassa, jos nuorella on kuitenkin riittävän tasavertainen kyky ja vapaus päättää itse osallistumisestaan seksuaaliseen tekoon. Rangaistavuuden olennainen edellytys onkin, että vanhempi käyttää asemaansa hyväksi nuoren saamiseksi seksuaaliseen kanssakäymiseen.

Ikäerolla on merkitystä arvioitaessa osapuolten kypsyyseroa. Koska kohdan tunnusmerkistö koski vain 16 vuoden suojaikärajaa vanhempiin lapsiin kohdistuneita tekoja, edellyttäisi rangaistavuus tekijän ja kohteen iän ja kypsyiden osalta suurempaa eroa kuin sellaista, joka pois-sulkisi ehdotetun 17 §:n rajoitussäännöksen soveltumisen, eli käytännössä.”

Oikeusministeriö katsoo, että edellytys nuoren kypsyttömyydestä on tärkeää säilyttää tunnusmerkistössä, koska (1) kypsyiden arvioiminen liittyy tunnusmerkistössä kykyyn päättää itsenäisesti seksuaalisesta käyttäytymisestään, (2) kypsyttömyys on teon rikosoikeudellisen moitittavuuden kannalta olennainen seikka ja (3) heikomman päätöksentekokyvyn määrittäminen ilman muita kriteerejä kuin ikäero jäisi liian tulkinnanvaraiseksi. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että ehdotettua 5 §:n 1 momentin 2 kohtaa vastaava säännös lisättiin lakiin edellisen seksuaalirikosuudistuksen valiokuntakäsittelyssä (HE 6/1997 vp; LaVM 3/1998 vp, s. 21-22). Kypsyiden arviointi on olennaista jo nykyisin paitsi useita rikoslain 20 luvun säännöksiä sovellettaessa myös esimerkiksi toimenpiteistaluopumissäännöksiä sovellettaessa (rikoslain 6 luvun 12 §:n, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7 ja 8 §:n tai esitutkintalain 3 luvun 9 tai 10 §:n). Tämän vuoksi siitä on jo runsaasti kokemusta oikeuskäytännössä.

Haavoittuvuuden käsitteen käyttämisestä ja sen ongelmallisuudesta rikostunnusmerkistössä laillisuusperiaatteen kannalta oikeusministeriö viittaa muualla tässä lausunnossa toteamaansa.

Otava Pihan lausunnon mukaan:”2 kohdassa ei ole myöskään perusteltua säilyttää viittauksia ’kykyyn’ päättää seksuaalisesta käyttäytymisestä, kun esimerkiksi 3 ja 4 kohdissa viittaukset kykyyn on korvattu viittauksella ’mahdollisuuteen’. Raikaussäännöksessäkin viittaukset ’kykyyn’ on korvattu lievemällä ilmaisulla ’ei ole voinut’. Seksuaalisen hyväksikäytön 2 kohdassakin nuoren ’mahdollisuus’ päättää seksuaalisesta käyttäytymisestä kuvaisi tilannetta paremmin kuin ’kyky’. **2 kohdan viittaus ’kykyyn’ olisi syytä korvata viittauksella ’mahdollisuuteen’.**”

Oikeusministeriö katsoo, ettei 2 kohdassa olevaa termiä kyky tule korvata termillä mahdollisuus. Kohdassa on kysymys muun ohella nimenomaan

nuoren heikommasta päätöksentekokyvystä, joten HE:ssä ehdotettu sanamuoto kuvaa rangaistavaa tekoa asianmukaisesti. Raiskaussäännöksen 1 §:n 2 momentin 3 kohta on taas soveltamisalaltaan mainittua säännöstä huomattavasti laajempi ja siinä on perusteltua ja kielellisesti luontevaa käyttää yleisempää sanamuotoa "ei ole voinut".

Otava Pihan lausunnon mukaan: "3 kohdan edellytys laitoshoidosta tulisi poistaa ("-- henkilön, jonka mahdollisuus muodostaa tai ilmaista tahtoaan on sairauden, vammaisuuden tai muun heikkoudentilan vuoksi heikentynyt --").

Oikeusministeriö katsoo, ettei ehdotettua muutosta tulisi tehdä. Laitoshoido on erityistilanne, jota koskevat seksuaaliset hyväksikäytöt on selkeintä säätää omassa kohdassaan 5 §:ssä. Muunlaisten hoitosuhteiden laatu voi vaihdella ja sellaisissa tapahtuvat seksuaaliset hyväksikäytöt katetaan erityisesti säännöksen 4 kohdassa, mikä selvennetään myös HE:n perusteluissa (HE s. 114-115). Hoitosuhteissa voi toteutua myös raiskaussäännöksen 1 §:n 2 momentin 3 kohdan tunnusmerkistö tai vastaava seksuaalista kajoamista koskevan säännöksen tunnusmerkistö.

Lisäkysymykset:

Vastineen ja HE:n mukaan seksuaalisen hyväksikäytön säännöksen on tarkoitus soveltua silloin, kun seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistö ei täyty, ts. teon kohde on voinut muodostaa ja ilmaista tahtonsa osallistua tekoon ja on sen ilmaissut. HE:n mukaan (s. 112): "Tunnusmerkistö edellyttäisi myös, että seksuaalinen teko on sellainen, joka loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti. Tämän tarkoituksena on jättää vähäisimmät seksuaaliset teot soveltamisalan ulkopuolelle. Vähäisimmät toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta tyypillisesti loukkaavat teot arvioitaisiin seksuaalisena ahdisteluna." Toisaalta ahdistelun perusteluissa s. 116: "Seksuaalisesti ahdisteltu henkilö joutuu fyysisesti tai muulla tavalla mukaan tekijän seksuaalisesti olennaisen toiminnan kohteeksi tahdostaan riippumatta eli vastoin itsemääräämisoikeuttaan. Teon kohteen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus sisältää näin ollen myös sen, ettei hän osallistu toisen seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti."

Kysymys kuuluu siis, mitä voivat olla seksuaaliset teot, jotka olennaisesti loukkaavat (yli 16-vuotiaan) seksuaalista itsemääräämisoikeutta mutta joihin teon kohde on osallistunut vapaaehtoisesti (=ei täytä kajoamisen tunnusmerkistöä)?

Oikeusministeriö toteaa, että vastaus tähän kysymykseen käy ilmi 5 §:n tunnusmerkistöstä ja sitä selvennetään vielä 5 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa sekä tässä vastineessa. Sitä mitä *olennaisesti loukkaavalla* seksuaalisella teolla tarkoitetaan, täsmennetään myös 3 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa.

Onko olennaisesti seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaan tekoon ylipäätään mahdollista osallistua vapaaehtoisesti?

Oikeusministeriö vastaa tähän kysymykseen HE:n perusteella myöntävästi ja viittaa siihen, miten HE:ssä määritellään ”vapaaehtoinen osallistuminen” ehdotetun 1 §:n 2 momentissa ja HE:n perusteluissa, tässä vastineessa asiasta todettuun sekä perusteluihin tällaiselle määrittelylle mainituissa teksteissä. Ehdotetussa 5 §:ssä tarkoitettut teot ovat sellaisia, joihin henkilö osallistuu, yksinkertaistaen luonnehdittuna, lähinnä joko ymmärtämättömyyttään tai valinnastaan mieluummin osallistua kuin jättää osallistumatta esim. jonkin edun saamiseksi tai vähäisemmän vahingon välttämiseksi tilanteessa jossa toinen on käyttänyt häntä kohtaan vahvempaa asemaansa hyväksi ja kun kyse ei ole 3 §:n 2 momentissa tarkoitettusta olosuhteesta.

Olisiko parempi poistaa ”olennaisesti seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaava” edellytys säännöksestä tai korvata se jollain teon intensiteettiä paremmin kuvaavalla sanalla?

Oikeusministeriö ei näe tälle perusteita tai parempaa sanamuotoa. On syytä ottaa huomioon, ettei HE:ssä seksuaalisen teon *olennaista loukkaavuutta* ole tarkoitettu määrittäväksi pelkästään teon ”intensiteetin” perusteella vaan: ”[s]itä onko seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus olennainen, tulisi arvioida ottaen huomioon teon laatu, osapuolten välinen suhde ja muut teon olosuhteet.” (HE s. 108) Esim. 5 §:ssä seksuaalisen teon loukkaavuuden olennaisuuden kannalta voi olla merkitystä, myös toisen osapuolen heikommalla / haavoittuvammalla asemalla.

Seksuaalisen kajoamisen perusteluissa esimerkeissä viitataan usein juuri vapaaehtoisuuden puutteeseen teon olennaisuuden ilmennyksenä (HE s. 108): ”Myös henkilön saaminen *ilman vapaaehtoisuutta* osallistumaan tekijän seksuaaliseen tyydyttämiseen voi olennaisesti loukata seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Tällaisesta voi olla kysymys jo toisen saamisessa katsomaan tekijän sek-

suaalista kanssakäymistä tai itsetyydytystä. Säännös soveltuisi myös sellaisiin *tekoihin, joissa toinen saadaan muuten kuin vapaaehtoisesti* ryhtymään häneen itseensä kohdistuvaan tai kolmannen henkilöön kohdistuvaan seksuaaliseen tekoon. (...) Asianomistajan saaminen masturboimaan itseään tämän *vapaaehtoisuuden puuttuessa* olisi niin ikään yleensä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden olennainen loukkaus. Loukkauksen olennaisuutta koskevan edellytyksen täyttymistä voivat lisätä myös esimerkiksi seksuaalisen *teon jatkaminen uhrin kielloista tai estelyistä huolimatta* ja olosuhteet, joissa uhrin on vaikeaa estää tai lopettaa teon kohteeksi joutuminen sanoin tai teoin.”

Olisivatko mainitut teot siis rangaistavia seksuaalisena ahdisteluna/rankaisemattomia, jos 5 §:n olosuhteissa haavoittuvassa asemassa oleva henkilö osallistuu näihin vapaaehtoisesti (=kajoamisen edellytykset eivät täyty)?

Kääntäen sama kysymys ahdistelun ja seksuaalisen hyväksikäytön rajasta:

Eli: sisältääkö seksuaalisen ahdistelun ” tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta” muotoilu 5 §:n tilanteet, joissa teon kohde on haavoittuvassa asemassa, mutta osallistuu kuitenkin vapaaehtoisesti?

Vai edellyttääkö ”on omiaan loukkaamaan seksuaalista itsemääräämisoikeutta” tässäkin, että teon kohde ei osallistu vapaaehtoisesti? Yllä s. 116 viittaisi siihen, että ahdistelussa tulee olla kysymys vastoin kohteen tahtoa tapahtuvasta toiminnasta, vai voiko ahdistelua olla myös toiminta, johon osallistutaan vapaaehtoisesti?

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 112 ja 115-118 todettuun.

”[Seksuaalista ahdistelua koskevan] säännöksen suojelukohteenä on seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Jokaisella tulee lähtökohtaisesti olla oikeus itse päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään edellyttäen, ettei hän loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaalisesti ahdisteltu henkilö joutuu fyysisesti tai muulla tavalla mukaan tekijän seksuaalisesti olennaisen toiminnan kohteeksi tahdostaan riippumatta eli vastoin itsemääräämisoikeuttaan. Teon kohteen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus sisältää näin ollen myös sen, ettei hän osallistu toisen seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti. Toisin kuin esimerkiksi seksuaalista kajoamista koskevassa säännöksessä, seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä ei mainittaisi sitä, että teon kohde ei osallistu tekoon vapaaehtoisesti. Tämä johtuu siitä, että seksuaalinen ahdistelu olisi niin sanottu abstrakti vaarantamisrikos eli arviointi kohdistuisi siihen, onko kyseessä seksu-

aalinen teko, joka teon olosuhteet huomioon ottaen tyypillisesti loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Kun tämä edellytys täyttyy, vapaaehtoisuuden puuttumista ei ole tarpeen erikseen arvioida.” (HE s. 116)

”Teon rangaistavuuden edellytys olisi, että se on myös omiaan loukkaamaan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Se, että teko loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta, olisi siis tuon teon tyypillinen seuraus eikä edellytyksenä ole, että kohde kokee seksuaalisen itsemääräämisoikeutensa tulleen loukatuksi. Toisaalta jos teon kohde reagoi selvästi tavanomaisesta poikkeavalla tavalla katsoen seksuaalisen itsemääräämisoikeutensa tulleen loukatuksi, se ei sellaisenaan merkitse, että näin olisi myös rikosoikeudellisessa arvioinnissa katsottava tapahtuneen. Lähtökohtana olisi pidettävä sitä, miten tekoon yleensä voidaan olettaa reagoitavan kyseessä olevissa olosuhteissa. Huomioon voi olla kuitenkin syytä ottaa teon kohteen keskeisiä henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten hänen ikänsä ja sukupuolensa.” (HE s. 118)

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetun 6 §:n soveltumisen välttämättömäksi edellytykseksi ei ole säännöksessä tai sen perusteluissa määritelty, että teon kohde ei osallistu seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti, mutta säännös kattaa myös vähäisempiä tämän tyyppisiä tekoja siten kuin HE:n perusteluissa todetaan.

Kuten ehdotetun 5 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan: ”Tunnusmerkistö edellyttäisi myös, että seksuaalinen teko on sellainen, joka loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti. Tämän tarkoituksena on jättää vähäisemmät seksuaaliset teot soveltamisalan ulkopuolelle. Vähäisimmät toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta tyypillisesti loukkaavat teot arvioitaisiin seksuaalisena ahdisteluna.” (HE s. 112)

Kuten edellä on todettu, 5 §:ssä seksuaalisen teon olennaisuuden ja teon moitittavuuden kannalta voi olla merkitystä myös sillä, että toinen osapuoli on heikommissa / haavoittuvammassa asemassa 1-4 kohdissa tarkoitetuilla perusteilla. Näin ollen on mahdollista, että tällaisessa asemassa olevaan kohdistuva seksuaalinen teko, joka ns. ”normaalissa” asemassa olevaan henkilöön kohdistuvana katsottaisiin pelkäksi seksuaaliseksi ahdisteluksi, voi täyttää 5 §:n tunnusmerkistön.

7 Rangaistusasteikot

Muutamassa lausunnossa on katsottu, etteivät jotkin HE:ssa ehdotetut rangaistusasteikot ole riittävän ankaria (**Asianajajaliitto** ja **Tukinainen**). Toisissa lausunnoissa joitain HE:ssa ehdotettuja rangaistusasteikkoja on pidetty perusteettoman ankarina (**Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus, professori Nuotio, Sexpo**). Osassa lausuntoja esitetään nimenomaisesti HE:ssa ehdotettuja rangaistusasteikkoja tukevia näkemyksiä (**oikeusneuvos Ojala, Psykologiliitto, professori Melander, Otava Piha**).

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuille 47-52, 59-62, 69-72 ja 142, joissa rangaistusasteikkojen korottamisen perusteltavuus, oikeasuhtaisuus ja vaikutukset on arvioitu yksityiskohtaisesti. HE:llä nykyisiä seksuaalirikosten rangaistusasteikkoja ankaroitettaisiin laajasti ja paikoin hyvinkin tuntuvasti. HE:ssä ehdotetut rangaistusasteikot muodostaisivat siinä esitetyillä perusteilla kuitenkin oikeasuhtaisen ja johdonmukaisen kokonaisuuden. Oikeusministeriö katsoo, että edellä viitatuissa lausunnoissa, joissa ehdotetaan HE:ssä ehdotetusta poikkeavia rangaistusasteikoita, ei ole esitetty näkemysten tueksi riittäviä yksityiskohtaisia arvioita rangaistusten oikeasuhtaisuudesta erityisesti perustuslain rajoitusedellytysten kannalta ja rikoslain 20 luvun sisällä. Myöskään rangaistusten korottamisen vaikutuksia ei ole niissä arvioitu. Ottaen lisäksi huomioon sen, että toisissa lausunnoissa on päinvastaisia näkemyksiä ja ettei HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja ole kuitenkaan laajasti kritisoitu lakivaliokunnalle asiassa annetuissa lausunnoissa tai HE-luonnoksen lausuntokierroksella, oikeusministeriö katsoo, ettei HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja ole perusteltua muuttaa.

Oikeusministeriö kiinnittää myös huomiota siihen, että jos jonkin ehdotetussa rikoslain 20 luvussa olevan rikoksen rangaistusasteikkoa muutettaisiin, vaikuttaisi tämä laajemmin eri rikosten rangaistusten keskinäiseen oikeasuhtaisuuteen. Rangaistusasteikkojen korottamisesta edelleen voisi myös seurata tuntuvia lisäresurssitarpeita erityisesti rangaistuksen täytäntöönpanossa (HE:n vaikutusarvion mukaan siinä ehdotetut lainmuutokset johtaisivat pelkästään rangaistuksen täytäntöönpanossa n. 4,153 miljoonan euron vuosittaiseen lisäresurssitarpeeseen).

Lakivaliokunnassa käydyissä asiantuntijakuulemisissa on myös viitattu siihen, että Ruotsissa vähimmäisrangaistus perusmuotoisesta raiskauksesta on 2 vuotta vankeutta, ja esitetty kysymys, miksei vastaavaa säädettäisi Suomessa.

Oikeusministeriö katsoo, ettei perusmuotoisen raiskauksen vähimmäisrangaistuksen korottamiselle 2 vuoteen ole esitetty riittäviä perusteita ja pitää edellä todetulla tavalla HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja oikeasuhtaisina.

Kuten edellä viitatuissa HE:n osissa tuodaan esiin, Ruotsissa on säädetty raiskauksesta myös lievä tekomuoto ("vähemmän törkeä raiskaus"), jonka vähimmäisrangaistus on Ruotsin järjestelmän mukaan 14 päivää. Suomessa ei olisi enää raiskauksesta säädetty lievää tekomuotoa, joten vähimmäisrangaistus olisi aina 1 vuosi vankeutta. Sikäli kuin kyse olisi HE:ssä ehdotetun seksuaalisen hyväksikäytön soveltamisalaan kuuluvasta teosta, joka ei täytä raiskauksen tunnusmerkistöä, vähimmäisrangaistus olisi 4 kuukautta vankeutta.

Oikeusministeriö yhtyy seuraavaan oikeusneuvos Ojalan lakivaliokunnalle antamassaan lisäselvityksessä esittämään näkemykseen: "Ruotsin oikeuskirjallisuudessa esitetyt esimerkit (ks. esimerkiksi Petter Asp – Göran Nilsson: Brottsbalken 6 kap. – En Kommentar 2018 s. 42-44) siitä, mitkä Ruotsissa voisivat kuulua tähän vähemmän vakavan tekemuodon kategoriaan osoittavat nähdäkseni sen, että jos Suomessa raiskauksen perusasteikko säädettäisiin vastaavalla tavalla eli vankeutta 2-6 vuotta, myös meillä tulisi varautua moitittavuudeltaan kaikista vähäisimpiä tekoja varten perusasteikkoa lievemällä rangaistusasteikolla. Selkeyden kannalta en pitäisi tällaista tavoiteltavana."

HE:ssä todetaan myös seuraavia tärkeitä näkökohtia, joita on syytä ottaa huomioon, kun vertaillaan eri maiden rangaistusasteikkoja:

"Suomen kannalta tärkeiden vertailumaiden rangaistustaso seksuaalirikoksissa voi antaa hyödyllisiä vertailukohtia rangaistuksen oikeasuhtaisuutta

arvioitaessa. Maiden oikeusjärjestelmät ovat kuitenkin erillisiä kokonaisuuksia ja niissä rangaistusten oikeasuhtaisuuteen ja todelliseen ankaruuteen vaikuttavat monet tekijät. Keskeinen merkitys on sillä, kuinka ankaria rangaistuksia kyseisessä järjestelmässä on yleensä säädetty, millaisia tekoja tietyt tunnusmerkistöt, esimerkiksi raiskaus, sisältävät, millaisia säännöksiä järjestelmässä on rangaistuksen määräämisestä, miten yleiset rikosvastuuta koskevat edellytykset, esimerkiksi tahallisuus ja tuottamus, on määritelty, voidaanko rangaistusasteikosta joissain tapauksissa poiketa, millaisia rangaistuksia sen puitteissa käytännössä määrätään ja miten rangaistukset pannaan käytännössä täytäntöön. Näin ollen pelkästään joidenkin vertailumaiden joissakin tapauksissa Suomea ankarammista rangaistusasteikoista ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, mikä rangaistusasteikon pitäisi olla Suomessa.” (HE s. 49-50).

Professori Niemi pitää kyseenalaisena, onko HE:ssä ehdotettu kahden vuoden enimmäisrangaistus korvauksen tarjoamisesta lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta kohdallaan, kun sitä verrataan vapaaehtoisuuteen perustuvaan raiskauksen perustunnusmerkistöön, jossa enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta. Niemen mukaan lienee selvää, että nuoren ’vapaaehtoisuus’ tällaisessa tilanteessa on näennäistä, ja kysymys on taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan perustuvasta hyväksikäytöstä, joka on nuorelle vahingollista.

Lisäkysymys: Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta raiskauksen tunnusmerkistön alle (naisjärjestöjen keskusliitto, tukinainen, ks myös Niemi s.2)

Oikeusministeriö katsoo, että sen seuraavat tässä osiossa esittämät huomiot viittauksineen vastaavat myös tähän lisäkysymykseen.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivulla 122 todettuun sen lisäksi, mitä se toteaa rangaistusasteikoista edellä tässä vastineessa. Korvauksen tarjoamisesta lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta voitaisiin rangaista mm. lapsenraiskauksen tai seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi eli rikoslain 7 luvun säännöksiä soveltaen. Jos korvauksen tarjoamista koskevan rikoksen kohteena oleva lapsi on 16-17-vuotias eikä hän osallistu sukupuoliyhteyteen

tai seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti, on selvää, että teko olisi rangaistava raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena, ja alaikäisyyden vuoksi yleensä törkeänä sellaisena.

Lisäkysymys: Seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen suhteessa muihin - ankara asteikko (Melander s. 15)

Professori Melanderin lausunnossa todetaan seuraavasti: ”Lisäksi voidaan huomauttaa, että ehdotetun rikoslain 20 luvun 7 §:ssä tarkoitetun seksuaalisen kuvan laitonta levittämistä koskevan säännöksen rangaistusasteikko, sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta, on varsinkin säännöksessä rangaistavaksi säädettyyn tekoon ja sen moitittavuudeltaan oletettavasti eriasteisiin ilmenemismuotoihin suhteutettuna melko ankaralta vaikuttava.”

Oikeusministeriö katsoo, ettei Melanderin viitattua kannanottoa ole tarkemmin perusteltu. Oikeusministeriö katsoo, että ehdotetun 20 luvun 7 §:n rangaistusasteikko, sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta, on oikeasuhtainen. Huomioon tulee ottaa erityisesti se, että seksuaalisten kuvien oikeudettomalla levittämisellä voidaan aiheuttaa laajaa ja peruuttamatonta vahinkoa sekä se, että näitä tekoja arvioidaan nykyisin usein törkeänä kunnianloukkauksena tai törkeänä yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä, joista on säädetty sama rangaistusasteikko, sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

8 Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistön täsmällisyys- ja tarkkarajaisuus ja kattavuus

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on HE:stä antamansa lausuntonsa mukaan arvioidessaan voimassa olevaan seksuaalista ahdistelua koskevaan sääntelyyn johtanutta hallituksen esitystä (HE 216/2013 vp) katsonut, että ehdotettuun sääntelyyn tuolloin sisältynyt avoin tekotapatunnusmerkistö, jonka mukaan rangaistavaa olisi ollut koskettelemalla tai muulla siihen rinnastettavalla tavalla tehty seksuaalinen teko, oli rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallinen ja että säännöstä oli tältä osin syytä täsmentää (PeVL 6/2014 vp, s. 4/1). Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että nyt säädettyä ehdotettavan säännöksen soveltamisala voi avoimen sääntelytavan johdosta käytännössä määrittäytyä perustuslakivaliokunnan aiemmin arvioimaa sääntelyä vastavasti huomattavan tapauskohtaisesti, mikä on laillisuusperiaatteen kannalta jossakin

määrin ongelmallista. Perustuslakivaliokunnan mielestä sääntelyä on tältä osin täsmennettävä (PeVL 20/2022 vp kohta 17). Perustuslakivaliokunta katsoo tästä huolimatta, että HE:n lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä (PeVL 20/2022 vp s. 5).

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuille 12-13, 39-42 ja 115-129, joista ilmenee, että nyt ehdotettu seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan laajentaminen on osittain avoimesta tunnusmerkistöstään huolimatta pyritty tekemään laillisuusperiaatteen vaatimusten mukaisesti ja täsmällisemmin kuin HE 216/2013 vp:ssä. Huomioon on nimenomaisesti otettu se, mitä perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 6/2014 katsonut tällaisen sääntelyn täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksista. Eri-tyistä painoarvoa on oikeusministeriön näkemyksen mukaan syytä antaa myös sille, että tarve suojella ihmisiä myös ei-toivotulta seksuaaliselta sisällöltä ja muilta ei-fyysisiltä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksilta on viime vuosina lisääntynyt entisestään muun muassa viestintäteknologian kehityksen myötä, joka on helpottanut kuvien ja viestien levittämistä ja lähettämistä toisille henkilökohtaisesti. Seksuaalisen häirinnän laajuuden esiintulon viimeaikaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa (esimerkiksi #metoo-kampanja) voidaan nähdä kertovan osaltaan siitä, että seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamista siedetään yhä vähemmän.

Perustuslakivaliokunnan lausunnosta PeVL 20/2022 vp ei käy lähemmin ilmi, millä tavalla HE:ssä ehdotettu säännös on yhä tältä osin puutteellinen erityisesti, kun otetaan huomioon, etteivät osittain avoimet tai tapauskohtaisia harkintaa edellyttävät rikostunnusmerkistöt ole rikoslaisissa poikkeuksellisia tai täysin vältettävissä. Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuville loukkauksille on tyypillistä se, että ne voidaan tehdä hyvin monenlaisella tavalla. Oikeusministeriö katsoo, että HE:ssä ehdotettua seksuaalista ahdistelua koskevaa säännöstä on vaikeaa enää olennaisesti täsmentää.

Oikeusministeriö esittää kuitenkin lakivaliokunnan harkittavaksi, että HE:ssä ehdotettuun säännökseen lisätään ilmeisyyttä koskeva vaatimus seuraavasti:

6 §

Seksuaalinen ahdistelu

Joka

1) koskettelemalla tai

2) kosketteluun voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla sanallisesti, lähettämällä tai esittämällä viestin tai kuvan, ottamalla kuvan tai itseään paljastamalla, taikka muulla vastaavalla tavalla

tekee toiselle **ilmeisen** seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tuomittava, jollei teosta muualla tässä luvussa säädetä rangaistusta, seksuaalisesta ahdistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Tällainen ilmeisyysvaatimus olisi linjassa HE:n perustelujen kanssa ja voisi vielä tähdentää sitä HE:n perusteluissa jo todettua, ettei tarkoitus ole kriminalisoida ahdisteluna sellaisia tekoja, joiden seksuaalisuus tai seksuaalista itsemääräämisoikeutta tyyppillisesti loukkaava luonne on hyvin tulkinanvaraista. Ilmeisyysvaatimus koskisi myös koskettelutekoja eli se täsmentäisi tunnusmerkistöä tältäkin osin. Korkeimman oikeuden seksuaalista ahdistelua koskevien ratkaisujen (KKO 2019:104 ja KKO 2020:38) perusteella voidaan kuitenkin katsoa, ettei ilmeisyysvaatimuksen lisääminen kaivataisi voimassa olevan säännöksen soveltamisalaa koskettelutekojen osalta.

Oikeusministeriö toteaa kuitenkin, ettei se pidä tällaista lisäystä säännökseen välttämättömänä. Lisäyksen tekemiseen liittyy myös epävarmuutta esimerkiksi siitä, koetaanko sen aidosti selventävän säännöstä tai mahdollisesti monimutkaistavan sitä.

Lisäkysymykset:

-voitaisiinko avoin tekotapatunnusmerkistö "taikka muulla vastaavalla tavalla" jättää kokonaan pois eli onko se 2 kohdassa välttämätön? Jos ei voi, niin miksi ei? Olisiko avoimen tekotavan poistaminen yksi mahdollinen vastaus PeV:n lausunnossa esitettyyn täsmennysesitykseen ja olisiko sääntely myös ilman avointa tekotapatunnusmerkkiä toimiva eli voimassa olevaa sääntelyä laajempi, mutta HE:ssa ehdotettua tarkkarajaisempi?

Jos seksuaalista ahdistelua koskevassa säännöksessä olisi tyhjentävä tekotapaluettelo ja se kattaisi muutakin kuin koskettelun, olisi säännös soveltamisalaltaan voimassa olevaa laajempi. Oikeusministeriö pitää kuitenkin tärkeänä sitä, että tunnusmerkistössä pysyy avoin tekotapatunnusmerkistö "taikka muulla vastaavalla tavalla". Tunnusmerkistössä ei voida luetella yksityiskohtaisesti kaikkia mahdollisia tekotapoja, joilla toista voidaan seksuaalisesti ahdistella. Näin ollen tekotapojen luetteleminen tyhjentävästi jättäisi säännöksen soveltamisalaltaan kapeammaksi kuin HE:ssa ehdotettu säännös ja seksuaalisena ahdisteluna pidettäviä tekoja, jotka rinnastuvat moitittavuudeltaan säännöksessä mainittuihin, jäisi rankaisemattomaksi.

Vaikka perustuslakivaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomiota nimenomaan tunnusmerkistön tekotapaluettelon avoimuuteen, oikeusministeriö ei myöskään katso, että tekotapaluettelon muuttaminen HE:ssä ehdotetusta poiketen tyhjentäväksi täsmenstäisi säännöstä olennaisesti, ja viittaa jäljempänä toteamiinsa täsmennyksiin.

-Vastineessa ehdotetaan ratkaisuksi sitä, että pykälän 2 momenttiin lisätään sana "ilmeinen". Eli "tekee toiselle ilmeisen seksuaalisen teon". Onko tämä ratkaisu toimiva erityisesti suhteessa 23 §:ssä tarkoitettuun seksuaalisen teon määritelmään? HE:ssa ehdotetussa 6 §:ssä teon tulee joka tapauksessa täyttää seksuaalisen teon määritelmä, joka edellyttää sitä, että teko on "seksuaalisesti olennainen". Vastineessa ehdotetussa muodossa teon pitäisi siten olla sekä "ilmeinen" että "olennainen". Ovatko nämä edellytykset päällekkäisiä keskenään tai onko niiden suhde muuten epäselvä?

Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistö koskee vähäisimpiä rikosoikeudellisesti moitittavia seksuaalisia tekoja. Tämän vuoksi siinä tarkoitettujen tekojen seksuaalisuus eli niiden 23 §:n 2 momentissa tarkoitettu "seksuaalinen olennaisuus" voi

olla tulkinnanvaraisempaa verrattuna vakavimpien seksuaalirikosten, kuten seksuaalisen kajoamisen, tunnusmerkistössä tarkoitettuihin seksuaalisiin tekoihin. Näin ollen voidaan pitää perusteltuna, että teon seksuaalisuutta koskeva ilmeisyysvaatimus koskee ahdistelusaännöstä muttei vakavampia tekoja koskevia seksuaalirikossäännöksiä.

Voidaan myös katsoa, että ilmeisyysvaatimuksen lisääminen säännökseen oikeusministeriön edellä harkittavaksi ehdottamalla tavalla tähdentäisi sitä säännöksen tarkoitusta, että säännöksen soveltamisala koskee vain tekoja, joiden seksuaalisuus eli seksuaalinen olennaisuus ei ole hyvin tulkinnanvaraista. Lisäksi ilmeisyysvaatimuksen voidaan katsoa tähdentävän sitäkin, etteivät soveltamisalaan kuulu myöskään teot, joiden seksuaalista itsemääräämisoikeutta tyyppillisesti loukkaava luonne on hyvin tulkinnanvaraista.

-Vastineessa on ehdotettu sanan "ilmeinen" lisäämistä 6 §:ään siten, että kyseinen edellytys koskee sekä 1 (koskettelu) että 2 kohdan (muut) tilanteita. Nostaako "ilmeinen" -edellytyksen lisääminen siten, että se kattaa myös koskettelun, rangaistavuuden kynnystä nykyisestä koskettelun osalta? Erityisesti suhteessa KKO:n oikeuskäytäntöön (esim. KKO 2020:38)? Voiko ajatella, että mainitussa tapauksessa KKO on arvioinut koskettelun seksuaalisuutta (olennaisuutta) ja "ilmeisyysvaatimuksen" lisääminen nostaisi kynnystä nykyisestä?

-Olisiko yksi mahdollinen ja toimiva ratkaisu sellainen, että "ilmeisyysvaatimus" koskisi vain avointa tekotapatunnusmerkkiä? Esimerkiksi siten, että 2 kohdan avointa tekotapatunnusmerkkiä täsmennetään siten, että "...itseään paljastamalla, taikka muulla vastaavalla *ilmeisen seksuaalisella* tavalla". Jos tarkennus on perusteltua toteuttaa vain avoimen tekotapatunnusmerkistön osalta, mikä olisi toimiva sanamuoto tämän osalta?

Oikeusministeriö katsoo, että jos ilmeisyysvaatimus lisätään säännökseen edellä viitatuulla tavalla, olisi se perustelluinta ulottaa koskemaan kaikkia ahdistelun tunnusmerkistössä tarkoitettuja tekotapoja. Ilmeisyysvaatimuksen lisääminen esimerkiksi seuraavalla tavalla ei näytä sanamuodoltaan aivan johdonmukaiselta: "...itseään paljastamalla, taikka muulla vastaavalla *ilmeisen seksuaalisella* tavalla". Tämä johtuu siitä, että sanamuotoa edeltävät

säännöksessä mainitut tekotavat, esimerkiksi sanallinen teko tai kuvan ottaminen, eivät ole itsessään seksuaalisia vaan ne määritellään tunnusmerkistössä rangaistavaksi vain, kun ne tehdään seksuaalisesti. Tämänkin vuoksi ilmeisyysvaatimus sopii paremmin oikeusministeriön edellä ehdotamaan kohtaan säännöstä.

Kuten oikeusministeriö on edellä todennut, korkeimman oikeuden seksuaalista ahdistelua koskevien ratkaisujen (KKO 2019:104 ja KKO 2020:38) perusteella voidaan katsoa, ettei ilmeisyysvaatimuksen lisääminen kaventaisi voimassa olevan säännöksen soveltamisalaa koskettelutekojen osalta.

”myös siitä optiosta, että pysyttäisiin siltä osin HE:n muotoilussa ja miksi tämä olisi mahdollisesti perusteltu ratkaisu PeV:n kommentista huolimatta. Ja siitä mikä olisi ministeriön mielestä objektiivisesti arvioiden paras toimintamalli tässä tilanteessa.”

Kuten oikeusministeriö on edellä todennut, se ei pidä ilmeisyysvaatimuksen lisäystä säännökseen välttämättömänä. Oikeusministeriö korostaa HE:n sivuilla 12-13, 39-42 ja 115-129 esitettyjä laillisuusperiaatteen vaatimusten täyttymisen kannalta olennaisia lausumia sekä edellä tässä vastineessa toteamaansa, ja täsmentää näkemystään vielä seuraavasti.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan laillisuusperiaatteen kannalta erityisen haastavaa tai ongelmallista *ei ole se, että tunnusmerkistö on tekotavoiltaan avoin*. Merkittävää epäselvyyttä ei oikeusministeriön arvion mukaan siis aiheutuisi HE:ssä ehdotetun ahdistelusäännöksen voimaan tultua siitä, voiko jokin tietty muu kuin tunnusmerkistössä nimenomaisesti mainittu teko (esim. HE:n perusteluissa mainitut hameen helman nostaminen tai riisuutumisen epäasiallinen seuraaminen pukuhuoneessa) sinänsä kuulua soveltamisalaa, jos muut rangaistavuuden edellytykset täyttyvät. Vakavampien seksuaalirikosten tunnusmerkistöissä ei vastaavasta syystä ole edes katsottu tarpeelliseksi määritellä tekotapoja lainkaan tai tyhjentävästi (ks. esim. voimassa oleva pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja HE:ssä ehdotetut nämä korvaavat säännökset).

Sen sijaan mahdolliset haastavammat rajanvetotilanteet tulevat koskemaan pikemminkin sitä, *onko jokin teko seksuaalisesti olennainen ja omiaan loukkaamaan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta*. Tämä johtuu erityisesti siitä, että ahdistelun tunnusmerkistö koskee vähäisimpiä rikosoikeudellisesti moitittavia seksuaalisia tekoja. Tämä haasteellisuus voi koskea yhtä lailla jotain ehdotetussa tunnusmerkistössä nimenomaisesti mainittua uutta tekotapaa, muuta siihen rinnastettavaa tekotapaa ja jo voimassa olevaa koskettelua koskevaa tekotapaa (ks. KKO 2019:104 ja KKO 2020:38). Oikeusministeriö katsoo, etteivät tällaiseen rajanvetoon liittyvät haasteet ole kuitenkaan kohtuuttomia tai rikoslainsäädännön soveltamisessa mitenkään poikkeuksellisia (vrt. esim. kunnianloukkauksen tunnusmerkistössä ”*muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista*”). Tätä osoittaa jo se, että koskettelutekojen seksuaalisuudesta ja abstraktista vaarasta seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelle on jo muodostunut oikeuskäytännössä selkeitä linjauksia (KKO 2019:104 ja KKO 2020:38; ks. myös Nieminen, Kallio & Tolvanen, 2020: Seksuaalinen ahdistelu – itsemääräämisoikeus ja tahallisuus, Defensor Legis, 2020/2). Nämä linjaukset ohjaisivat myös ehdotetun säännöksen soveltamista. Lisäksi on syytä olettaa, että myös ehdotetusta ahdistelusäännöksestä muodostuisi pian sen voimaantulon jälkeen sen soveltamista tarkentavia linjauksia oikeuskäytännössä.

Oikeusministeriö kiinnittää vielä huomiota siihen, että jo nykyisin seksuaalisesta häirinnästä työelämässä voidaan rangaista rikoslain 47 luvun 3 §:n mukaan työsyrintänä. Tällöin lähtökohtana on tasa-arvolain (609/1986) 7 §:n 4 momentin mukainen seksuaalisen häirinnän käsite, joka on laajempi kuin nyt ehdotetun pykälän mukainen seksuaalisen ahdistelun käsite: ”*seksuaalisella häirinnällä* tarkoitetaan tässä laissa sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta erityisesti luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.” Oikeusministeriön tiedossa ei ole, että säännöksen soveltamisesta olisi sen laajuudesta huolimatta käytännössä aiheutunut merkittäviä ongelmia rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta.

Lisäkysymys: - Seksuaalista ahdistelua koskevan 6 §:n lausuntopalautteesta laajemmin: Seksuaalisesta ahdistelusta (6 §) pois ”sanallisesti” (Tolvanen, s. 3). Ahdistelua koskevan 6 §:n perustelujen osalta esiin nostetut huomiot, esim. epäonnistunut yritys suudella (ks. Sisä-Suomen poliisilaitos, s. 5-6, vammaisfoorumi 21.4., s. 4). Ahdistelun osalta myös ehdotus siitä, että avoin tekotapatunnusmerkistö ”taikka muulla vastaavalla tavalla” poistetaan (Melander, s. 10-12 ja sinä esitetyt huomiot).

Oikeusministeriö katsoo, että sen edellä tässä osiossa esittämät huomiot viittauksineen vastaavat laajasti myös näihin lisäkysymyksiin.

Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että jos seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöstä jätettäisiin pois ”sanallisesti” tehdyt teot (huom. tämä edellyttäisi myös tunnusmerkistön muuttamista niin, ettei se olisi enää tekotaivoita avoin), jäisi soveltamisalasta pois suuri joukko tekoja, jotka ovat tyypillisesti seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavia, ja jotka ovat yleistyneet erityisesti tieto- ja viestintäteknologian kehityksen myötä. Osa näistä teoista jäisi rangaistavaksi epätarkoituksenmukaisesti kunnianloukkauksena ja osa jäisi rankaisemattomiksi. Tämä olisi ristiriidassa ehdotetun säännöksen tavoitteiden kanssa. Kuten edellä on todettu, HE:ssä ehdotettu seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistö sisältää sanallistenkin ahdistelutekujen osalta riittävät täsmennykset, jotta laillisuusperiaatteen edellytykset täyttyvät; sanallisen teon täytyy mm. olla seksuaalinen, kosketeluun voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi rinnastettava ja kohdistua tiettyyn henkilöön. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös siihen, että seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan laajentamista on kannatettu lausuntopalautteessa laajasti (HE s. 91).

Viitaten **Sisä-Suomen poliisilaitoksen** lausunnossaan (s. 5-6) esittämiin näkemyksiin oikeusministeriö toteaa vielä seuraavan. Halaaminen ei tyypillisesti ole seksuaalista, joten HE:n perusteluissa on syytä mainita selvyyden vuoksi tulkintaohjeena näin: ”Pelkkää halaamista ei yleensä voi pitää sillä tavalla seksuaalisena, että se täyttäisi tunnusmerkistön.” (HE s. 116) Selvää on, että ahdistelurikoksen tunnusmerkistö voisi täytyä (jo nykyisinkin) myös halaamalla tehdyllä seksuaalisella teolla, jolloin se olisi tunnusmerkistön ja em. perustelulausuman puolesta ongelmitta tuomittavissa seksuaalisena ahdisteluna.

HE:n mukaan: ”Myöskin epäonnistunut yritys suudella toista väkisin seksuaalisesti voitaisiin arvioida seksuaaliseksi ahdisteluksi.” Oikeusministeriö korostaa, ettei kyseisessä teossa olisi kysymys seksuaalisen ahdistelun yrityksestä (vrt. Sisä-Suomen poliisilaitoksen lausunto) vaan väkisin suutelemisen yritystä on syytä pitää sellaisenaan seksuaalisena ahdisteluna eli täytettynä tekona. Sikäli kuin kyse on vakavammasta tällaisesta teosta, voisi myös seksuaalisen kajoamisen yrityksen tunnusmerkistö joissain olosuhteissa täytyä, mutta oikeusministeriön käsityksen mukaan tällaista tekoa olisi kuitenkin yleensä pidettävä vakavuuden asteeltaan pikemminkin seksuaalisena ahdisteluna. On myös syytä huomioida, että tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, että kyse on *seksuaalisen* suutelemisen yrityksestä.

Vammaisfoorumi toteaa lausunnossaan 21.4.2022 (s. 4), että ”[s]eksuaalisen ahdistelun perustelujen mukaan arvioinnissa voi lisäksi olla syytä ottaa huomioon teon kohteen keskeisiä henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten hänen ikänsä ja sukupuolensa. Vammaisfoorumi katsoo, että säännöksen perusteluissa voitaisiin näiltä osin mainita huomioon otettavana henkilökohtaisena ominaisuutena nimenomaisesti myös vammaisuus ja erityisesti ”henkilön ymmärtämis- ja käsityskyky”. Oikeusministeriö pitää muutenkin selvänä, että kun seksuaalinen teko kohdistuu vammaiseen henkilöön, tämän ymmärtämis- ja käsityskyky on usein syytä ottaa huomioon sekä rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen että teon moitittavuuden arvioinnissa.

Lisäkysymys: Pyydetään selvitys ja kuvaus lapsia koskevan sääntelyn valmistelusta ja kommentit lausuntopalautteesta.

HE:ssä ehdotetun lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn valmistelun osalta oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 6 sekä 90-93 todettuun ja niissä viitattuihin lähteisiin, joista HE:n, ml. lapsia koskevan sääntelyn, valmistelu ja HE:n valmistelun aikana saatu lausuntopalaute käyvät tarkemmin ilmi. Keskeistä tässä on, että heinä-syyskuussa 2020 pidetyn lausuntokierroksen jälkeen lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia kos-

kevien säännösten joitain lähtökohtia on HE:n valmistelussa muutettu lausuntopalautteessa esitetyt näkökohdat huomioon ottaen. Lapsenraiskauksen ja seksuaalista kajoamista lapseen koskevan säännöksen soveltamisaloja on laajennettu ja sääntelyä on yksinkertaistettu. Tunnusmerkistöt eivät edellyttäisi lähtökohtaisesti muuta kuin tahallista sukupuoliyhteyden tai lapsen kehitystä vaarantavan seksuaalisen teon kohdistumista 16 vuotta nuorempaan lapseen. HE:ssa ehdotettuja lähtökohtia ei ole merkittävästi kritisoitu ja lausuntopalautteen perusteella voidaan katsoa, että niitä kannatetaan laajasti.

Oikeusministeriö katsoo, että myös eduskunnalle annetuissa lausunnoissa HE:ssa ehdotettuun lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevaan sääntelyyn on suhtauduttu valtaosin myönteisesti. Lausuntopalautteessa on esitetty joitakin ehdotuksia tai kriittisiä huomioita, joista keskeisiin vastataan tässä vastineessa. Oikeusministeriö toteaa vielä selvyuden vuoksi aiemmin toteamallaan tavalla, ettei asiantuntijakuulemisessa ole esitetty sellaisia olennaisia seikkoja, joita hallituksen esityksen valmistelussa ei ollut jo otettu huomioon, ja HE:ta on lausuntojen valossa pidettävä edelleen perusteltuna myös lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevaan sääntelyn osalta.

Lisäkysymys: Terminologia ja nimikkeet. Erityisesti ”lapsenraiskaus” (esim. Nuotio, s. 7)

Professori Nuotion lausunnon mukaan: ” Rikosnimike lapsenraiskaus luo mielikuvan erityisen törkeästä rikoksesta. Nähdäkseni on tarpeetonta ylidramatisoida asiaa. Selvästi parempi olisi neutraalimpi rikosnimike: sukupuoliyhteys lapsen kanssa.” (s. 7)

Oikeusministeriö katsoo, että HE:ssa ehdotettu nimike lapsenraiskaus on asianmukainen ja syytä säilyttää eikä sitä tule muuttaa nimikkeeksi sukupuoliyhteys lapsen kanssa erityisesti seuraavin perustein:

(1) Eduskunta on edellyttänyt, että seksuaalirikossäännösten ”uudistuksessa tulee edelleen kiristää lapsiin kohdistuvien hyväksikäyttö- ja raiskausrikosten rangaistuksia, erityisesti vähimmäisrangaistuksia, sekä arvioida sääntelytekniikkaa ja rikosnimikkeitä. Tarkastella tulee erityi-

sesti sukupuolilyhteyden käsittävien tekojen sääntelytekniikkaa ja lapsen iän merkitystä samoin kuin sitä, tulisiko tällaiset teot siirtää raiskausrikosten piiriin.” (EV 305/2018 vp),

- (2) Lapsen kohdistuvan raiskauksen nimike ei voi johdonmukaisesti olla lievempi kuin aikuiseen kohdistuvan raiskauksen rikosnimike.
- (3) Nimikkeen (ja rangaistusasteikon) tulee päinvastoin olla ankarampi, koska lapsen kohdistuvana raiskaus on moitittavampi rikos, koska lapsi on lähtökohtaisesti aikuista huomattavasti haavoittuvammassa asemassa ja teko on lähtökohtaisesti huomattavasti vahingollisempi ja vaarallisempi.
- (4) Sukupuolilyhteys lapsen kanssa on selvästi lapsenraiskausta vähemmän moittiva nimike, jota myös kritisoitiin syksyllä 2020 pidetyllä lausunto kierroksella, vaikka sitä ehdotettiin vain ns. lievemmän tekomuodon nimikkeeksi.
- (5) Lapsenraiskauksena ei HE:n mukaan tuomittaisi rikostyyppin vähiten vakavia tekoja, jotka tuomittaisiin lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä.
- (6) Alle 18-vuotiaille rikoksentekijöille tuomittavia rangaistuksia koskevat jo mm. rikoslain 6 luvussa säädetyt erityissäännökset, joiden nojalla rangaistus tuomitaan lievempänä.
- (7) Nimikettä lapsenraiskaus ei ole lausunnoissa laajemmin kritisoitu vaan päinvastoin laajasti kannatettu.

Oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös siihen, että lapsen kohdistuva raiskaus on määriteltävä siten, ettei edellytyksenä ole lapsen vapaaehtoisuuden puuttuminen vaan lähtökohtaisesti sukupuolilyhteys sellaisenaan (HE s. 42-43).

Lisäkysymys: Lapsia koskevissa teoissa liian ankarat rangaistukset (Nuotio s.8-9).

Professori Nuotion lausunnossa todetaan seuraavasti: ”Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö koskisi tilanteita, joissa lapsenraiskaukseen tai seksuaaliseen kajoamiseen lapsen liittyy vakavuutta vähentäviä seikkoja. Se kattaa myös yritykseksi jääneet teot. Pitäisin tässäkin rangaistusasteikkoa turhan ankarana, erityisesti mitä sen enimmäismäärään tulee. Ehdottaisin harkittavaksi, että *alaraja laskettaisiin vankeuden yleiseen miniiniin*. Enimmäisrangaistus olisi aiheellista laskea *neljään vuoteen, eikä kahden vuoden*

maksimikaan olisi tässä liian alhainen. Lainsäätäjän tulisi nähdä, että tämän säännöksen alaisuuteen tulee tilanteita, jotka oikeastaan johtuvat perustunnusmerkistön liiallisesta jäykkyydestä. Senkin vuoksi on tarpeen, että tällainen säännös on riittävän joustava. Tuomioistuimet osaavat kyllä sitä soveltaa ja löytävät oikeudenmukaiset linjaukset.”

Oikeusministeriö viittaa tässä vastineessa esittämiinsä lausumiin HE:ssä esitettyihin rangaistusten oikeasuhtaisuudesta sekä edellä mainittuun eduskunnan lausumaan EV 305/2018 vp. Professori Nuotion ehdottama rangaistusasteikko ehdotettuun lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaan säännökseen merkitsisi rangaistusasteikon lieventämistä nykyisin voimassa olevasta. Nykyisin vastaaviin tekoihin sovellettavassa lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa säännöksessä (rikoslain 20 luvun 6 §) rangaistusasteikko on vankeutta 4 kuukaudesta 6 vuoteen.

Lisäkysymys: Nuorten keskinäiset suhteet (mm. Melander, lisäselvitys s. 3), suojaikäraja, nuorten asema eri teoissa (mm. Korkman)

Professori Melanderin lisäselvityksen mukaan ”[Työryhmän ja HE:n] sääntelymalleilla on tässä suhteessa merkittävä ero, koska työryhmän esittämässä mallissa tietyt nuorten väliset suhteet ovat lähtökohtaisesti rankaisemattomia, kun taas voimassa olevan ja hallituksen esityksessä ehdotetun mukaisessa mallissa lähtökohtaisesti rangaistavien tekojen rankaisemattomuus toteutetaan rajoitussäännöksen kautta. Nuorten oikeuksien kannalta saattaisi nähdäkseni olla lähtökohtaisesti perustellumpaa omaksua työryhmän ehdottama sääntelymalli, mutta käsiteltävänä olevassa esityksessä ehdotettua voimassa olevan oikeuden kaltaista sääntelymallia on nähdäkseni pidettävä ymmärrettävänä ja myös lähtökohdiltaan asianmukaisena.”

Oikeusministeriö viittaa edellä tässä vastineessa toteamaansa koskien lapsia koskevan sääntelyn valmistelua ja perusteita HE:ssä ehdotetulle ratkaisulle. Oikeusministeriö pitää sinänsä HE-luonnosta valmistelleen työryhmän ehdottamaa sääntelymallia (OMML 2020:9) rikosoikeudellisesti mahdollisena ja perusteltuna sääntelyvaihtoehtona, mutta pitää syksyn 2020 lausuntokierroksen jälkeen varsin selvänä, ettei tämä ole laajimmin kannatettu vaihtoehto. Lisäksi oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että jo nykyisessä rikoslain 20 luvussa kuuttatoista vuotta nuorempaan lapseen kohdistuvat sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot ovat lähtökohtaisesti rangaistavia (lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä tai törkeänä sellaisena) myös silloin, kun toinenkin osapuoli on nuori eikä toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukata ja tekojen rankaisemattomuus

toteutetaan rajoitussäännöksen kautta. Näin ollen HE:ssa ehdotettu vastaava lähtökohta lapsiin kohdistuvien tekojen rangaistavuuden osalta ei olennaisesti poikkeaisi nykylaista.

Koskien 18 vuotta nuorempien asemaa rikosten kohteina ja tekijöinä, ja mm. Korkmanin lausunnoissa esitettyjä näkökohtia, oikeusministeriö viittaa edellä toteamaansa koskien lapsenraiskaus nimikettä sekä HE:n sivuilla 58-59 ja 129-132 todettuun. HE:ssa tuodaan esiin seuraavia seikkoja 18 vuotta nuorempiin vastajiin kohdistuvien aiheettomien tai kohtuuttomien rikosprosessien välttämiseksi:

”Kun tekijäkin on lapsi eli alle 18-vuotias, voisi [rikoslain 20 luvun] 16 §:n 1 momentin soveltamisedellytysten käsillä ollessa olla joissain tapauksissa syytä arvioida, onko perusteita toimenpiteistä luopumiselle rikoslain 6 luvun 12 §:n, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7 ja 8 §:n tai esitutkintalain 3 luvun 9 tai 10 §:n nojalla. Erityisesti jos tekijä on vielä lähellä 15 vuoden rikosoikeudellisen vastuun ikärajaa, voi olla perusteita arvioida hänen henkisen kehityksensä ja teon laadun kannalta, onko teko johtunut ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta (KKO 2021:15). Toimenpiteistä luopumiseen voi kuitenkin ryhtyä vain poikkeuksellisissa tapauksissa. Mitä moitittavammasta teosta on kyse, sitä pidättyväisemmin tulisi soveltaa toimenpiteistä luopumissäännöstä. Vaikka edellytykset toimenpiteistä luopumiselle eivät aivan täyttyisikään, voisi nuoren rikosentekijän seksuaalisella kehittymättömyydellä ja siitä johtuvalla ymmärtämättömyydellä olla merkitystä rikoksen vakavuutta vähentävänä olosuhteena 16 §:n kannalta.” (HE s. 129-130)

”Lasten ja nuorten osalta tarvitaan edelleen säännöksiä, jotka suojaavat lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä, mutta toisaalta antavat mahdollisuuden arvioida joustavasti nuorten keskinäisiä vapaaehtoisuuteen perustuvaa seksuaalista kanssakäymistä. Esityksessä viitatu tutkimuksetkin osoittavat, että 16-vuoden suojaikärajaa jonkin verran nuoremmilla lapsilla voi olla jo vapaaehtoista, esimerkiksi kokeilun luonteista, seksuaalista kanssakäymistä ikäistensä tai jonkin verran vanhemmankin nuoren kanssa. Tutkimuksista myös selviää, että useimmat lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä tai törkeänä sellaisena tuomituista teoista ovat viime vuosina tapahtuneet tilanteissa, joissa tekijä on vain muutamaa vuotta lasta vanhempi.

Niissäkin tapauksissa, joissa osapuolten ikä- tai kypsyseron suuruuden vuoksi rajoitussäännös ei aivan enää sovellu, voi teon moitittavuuden ja rikosoikeudellisen luokittelun kannalta olla merkitystä sillä, onko tekijä toiminut esimerkiksi vastoin lapsen ilmaisemaa tahtoa tai epäasiallisesti vaikuttanut lapsen tahdonmuodostukseen. Koska lapsenraiskausta ja lapseen kohdistuvaa seksuaalista kajoamista koskeviin tunnusmerkistöihin lukeutuisi käytännössä vakavuudeltaan hyvin eri asteisia tekoja, olisivat rikosten rangaistusasteikot verrattain laajoja. Vastaavalla perusteella molemmista rikoksista säädettäisiin rikoslain normaalin porrastuksen mukaisesti vähemmän vakavat ja törkeät HE 13/2022 vp tekemuodot. Porrastaminen toteuttaisi rikosoikeudellisen suhteellisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Lisäksi porrastaminen viestisi paremmin rikosten moitittavuudesta ja edistäisi soveltamiskäytännön yhtenäisyyttä.

Tarkoituksena ei ole muuttaa sitä nykyistä periaatetta, jonka mukaan 16-vuoden suojaikää lähellä olevien nuorten keskinäiset sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot ovat rankaisemattomia silloin, kun teot eivät loukkaa toisen itsemääräämisoikeutta. Tämän vuoksi luvussa säilyisi nykyisen kaltainen rajoitussäännös. Säännöksen soveltamiskäytännön yhtenäisyyden edistämiseksi säännöskohtaisissa perusteluissa esitettäisiin joitain soveltamista täsmentäviä näkökohtia.” (HE s. 58-59)

”Rikostutkinnan kohteeksi joutuminen voi itsessään vahingoittaa sekä nuoren rikoksesta epäillyn että asianomistajan psyykkistä kehitystä, vaikka myöhemmin todettaisiin, ettei näyttöä rikoksesta ole. Sen vuoksi on syytä korostaa, että ikäeron ollessa vähäinen ei osapuolten kypsyseroa tai mahdollista itsemääräämisoikeuden loukkausta tulisi ryhtyä selvittämään rikoslain soveltamisen kannalta aiheettomasti. Tältäkin osin soveltuisivat normaalit edellytykset esitutkinnan aloittamiseen (esitutkintalaki 3 §). Edelleen on myös suositeltavaa, että lastensuojelulain 25 §:n 3 momentin nojalla lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosta syystä epäilevät ilmoitusvelvolliset tahot ovat tarvittaessa yhteydessä poliisiin harkitessaan, ovatko ilmoituksen tekemiseen velvoittavat olosuhteet kyseisessä tapauksessa olemassa. Mahdollisuus konsultoida poliisia ilmoittamatta kyseessä olevan

henkilön nimeä madaltaa ilmoittamiskynnystä ja sitä kautta nopeuttaa tiedonkulkua ja toisaalta ehkäisee väriin ilmoitusten tekoa (HE 164/2014 vp s. 144-145).” (HE s. 131-132)

Lisäkysymys: 16-18 vuotiaiden asemasta laajemmin

Oikeusministeriö viittaa edellä toteamansa lisäksi seuraavaan HE:n sivulla 59 todettuun:

”Vaikka suojaikärajaa vanhempiin lapsiin eli 16–17-vuotiaisiin kohdistuneisiin seksuaalisiin loukkauksiin sovellettaisiin jatkossakin lähtökohtaisesti samoja rangaistussäännöksiä kuin aikuisiin, myös tämän ikäisten lasten lähtökohtaisesti heikompi asema aikuisiin nähden otettaisiin huomioon useassa rangaistussäännöksessä. Tämä näkyisi erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistössä, törkeiden tekomuotojen ankaroittamispe-
rusteissa, lapsen vanhemman tai siihen rinnastettavan henkilön tekemien rikosten ankarammassa arvostelussa, korvauksen tarjoamista nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta koskevassa säännöksessä, parituksen tunnusmerkistössä, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämistä ja hallussapitoa koskevissa säännöksissä sekä lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraamista koskevassa säännöksessä.”

Lisäkysymys: Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä RL 20:16.1 pitäisi poistaa viittaus ”seksuaalinen kajoaminen lapseen” niin, että hyväksikäyttö olisi vain raiskauksen ”varaventiili”. (Tolvanen, s. 4 ks myös Utriainen ja tukinainen sekä Ojala)

Oikeusneuvos Ojalan lausunnon mukaan: ” 25. Lapsenraiskaus tai seksuaalinen kajoaminen lapseen voisi eräissä vakavuudeltaan vähäisemmissä tilanteissa tulla arvioitavaksi lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Tämän rikoksen rangaistusasteikko (4 kk – 6 vuotta) olisi lievempi kuin lapsenraiskauksessa (2 – 10 vuotta), mutta sama kuin seksuaalisessa kajoamisessa lapseen (4 kk – 6 vuotta). Valittu ratkaisu on poikkeuksellinen siihen nähden, että lähtökohtaisesti lievemmin arvioitavasta teosta (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö) käytettävä rangaistusasteikko on sama kuin ankarammin arvioitavassa teossa (seksuaalinen kajoaminen lapseen).

26. Vaikka ehdotetun sääntelyn lähtökohtana onkin, että alle 16-vuotiaaseen lapseen kohdistunutta sukupuoliyhteyden käsittävää tekoa pidetään lapsenraiskauksena, käytännössä on tilanteita, joissa teko on tekotavan, osapuolten keskinäisen suhteen tai

muiden olosuhteiden vuoksi luonteeltaan vähemmän vakava. Nykyisin tällainen teko voi tulla arvioitavaksi törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön asemesta lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Hallituksen esityksen mukaista sääntelymallia voidaan kuitenkin pitää perusteltuna sen vuoksi, että tällöin perustilanteissa sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot arvioidaan omien tunnusmerkistöjen perusteella ja molemmissa tilanteissa vakavuudeltaan vähentävien seikkojen vallitessa tehtyjä tekoja arvioidaan erillisen molempia tekemuotoja koskevan tunnusmerkistön perusteella ja myös eri rikosnimikkeen perusteella. (korostus lisätty)

Professori Tolvasen lausunnon mukaan: ”Herää kysymys, miksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöä sovellettaisiin kajoamistunnusmerkistön sijasta, jos keran rangaistusasteikkojen ilmentävä tekojen moitittavuus olisi yhtenevä. On perusteltua säätää hyväksikäytön tunnusmerkistö varaventtiiliksi lapsenraiskauksen tunnusmerkistölle, koska voi tulla arvioitaviksi tapauksia, joissa kahden vuoden vähimmäisrangaistuksen soveltaminen johtaisi teon moitittavuus huomioon ottaen kohtuuttomaan lopputulokseen. Esitän, että esitetystä tunnusmerkistöstä (RL 20:16.1) poistetaan sanat ”seksuaalinen kajoaminen lapseen”. Hyväksikäyttötunnusmerkistö tulisi siten sovellettavaksi ainoastaan lapsenraiskaustunnusmerkistön sijasta, jos teko on hyväksikäyttötunnusmerkistössä kuvatuin tavoin lapsenraiskauksen tyyppitapauksesta poikkeava.”

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 58-59 ja 62 todettuun sekä lakivaliokunnan mietintöön LaVM 24/2018 vp s. 16).

”Toisaalta lakivaliokunta korostaa sitä hallituksen esityksestäkin [HE 212/2018 vp] ilmenevää seikkaa (s. 40), että sukupuoliyhteys tekotapana ei vielä itsessään merkitse sitä, että rangaistus tulisi mitata asteikon ankarimmasta päästä. Esimerkiksi sellaisia nuorten keskinäisiä seurustelusuhteita, joihin 7 a §:n rajoitussäännös ei aivan sovellu, voidaan lähtökohtaisesti arvioida varsin lievästi.” (LaVM 24/2018 vp s. 16)

”Koska lapsenraiskausta ja lapseen kohdistuvaa seksuaalista kajoamista koskeviin tunnusmerkistöihin lukeutuisi käytännössä vakavuudeltaan hyvin eri asteisia tekoja, olisivat rikosten rangaistusasteikot verrattain laajoja. Vastaavalla perusteella molemmista rikoksista säädettäisiin rikoslain normaalin porrastuksen mukaisesti vähemmän vakavat ja törkeät tekemuodot. Porrastaminen toteuttaisi rikosoikeudellisen suhteellisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Lisäksi porrastaminen viestisi paremmin

rikosten moitittavuudesta ja edistäisi soveltamiskäytännön yhtenäisyyttä.”
(HE s. 58-59)

”Lapseen kohdistuva muu seksuaalinen teko kuin sukupuoliyhteys olisi vähemmän vakavissa tapauksissa rangaistava seksuaalisen kajoamisen lapsen sijaan lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Rikosten rangaistusasteikot olisivat kuitenkin samat. Tämä johtuu siitä, että viimeksi mainittu säännös kattaisi myös sukupuoliyhteydet. Näin ollen rangaistusasteikkojen yhtenevyydestä huolimatta myös muut seksuaaliset teot jäisivät vähemmän vakavissa tapauksissa rangaistavaksi perusmuotoiseen tekoon nähden lievemmin ja vähemmän ankaralla nimikkeellä. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltuminen ehdotetulla tavalla sekä sukupuoliyhteyden käsittäviin että muihin seksuaalisiin tekoihin on arvioitu selkeämmäksi ja lakiteknisesti paremmaksi vaihtoehdoksi kuin esimerkiksi tällaisten rikosten eriyttäminen erillisiksi säännöksiksi uuden rikoslain 20 luvun kokonaisuudessa.” (HE s. 62)

Oikeusministeriö toteaa vielä Tolvasen lausuntoon viitaten, ettei olisi johdonmukaistakaan, että vakavammasta lapseen kohdistuvasta rikoksesta (lapsenraiskaus) säädettäisiin ns. lievä tekomuoto, mutta vähemmän vakavasta (seksuaalinen kajoaminen) ei. Seksuaalista kajoamista voidaan pitää vähemmän vakavana vastaavilla perusteilla kuin lapsenraiskausta.

Professori Utriainen ja Tukinainen esittävät 16 §:n jättämistä pois rikoslain 20 luvusta. Utriaisien lausunnon mukaan: ”[ehdotetun rikoslain 20 luvun 16 §:n] perusteluissa laajasti esitetään, kuinka säännös koskisi lähinnä nuoria ja heidän seurusteluaan. Mutta eihän sellaiseen tällaista pykälää tarvita. Tällaiset tilanteet on -70 luvun lainsäädännöstä alkaen hoidettu rajoitussäännöksillä, joilla nuorten seurustelu on rajattu rikoslain ulkopuolelle, ja lisäksi voidaan käyttää toimenpiteistä luopumista.”

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetussa 16 §:ssä oleva lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös koskee eri tilanteita kuin ehdotetussa 17 §:ssä oleva rajoitussäännös. Ehdotettu 16 § koskee erityisesti sellaisia LaVM 24/2018 vp sivulla 16 tarkoitettuja tilanteita joissa 17 §:ssä tarkoitettu rajoitussäännös ei aivan sovellu. Ehdotettu 17 § taas koskee nuorten keskinäistä seksuaalista kanssakäymistä, joka ei loukkaa kohteen

seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä kypsyys-
dessä ei ole suurta eroa. Säännösten soveltamisalat siis eroavat selvästi
toisistaan ja edellä todetuista syistä molemmat säännökset tarvitaan.

9 Lapsen houkuttelemisen seksuaaliseen tekoon

Professori Niemi esittää säännöksen soveltamisalan laajentamista niin, että rangaistavaksi tulisi myös se, että henkilö esiintyy ikäistään nuorempana henkilönä tai antaa itsestään muutoin totuuden vastaisia tietoja, tai kehottaa lasta lähettämään seksuaalisia kuvia siten, että olosuhteista ilmenee tekijän tarkoituksena olevan kohdistaa lapseen seksuaalirikos.

Oikeusministeriö toteaa, että HE:ssä ehdotettu säännös täyttää Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet (Lanzaroten sopimuksen 23 artikla ja lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan direktiivin 2011/93/EU 6 artikla) ja menee niitä osittain pidemmällekin. Lapsen houkuttelemisessa seksuaalisiin tarkoituksiin on kysymys seksuaalirikoksen valmistelua koskevasta teosta, joissa varsinaisen seksuaalirikoksen yritystäkään ei vielä ole tapahtunut. Valmisteluvaihetta koskevat rangaistussäännökset eivät ole rikoslainsäädännön yleisiä ja niiden muotoilussa on kiinnitettävä erityistä huomiota täsmällisyyteen ja tarkkarajaisuuteen. Ikäistään nuorempana esiintymistä tai itsestään valheellisten tietojen esittämistä lapselle ei oikeusministeriön näkemyksen mukaan voisi kriminalisoida, koska tällaiset tunnusmerkistötekijät olisivat hyvin epäselviä ja ne kattaisivat mahdollisesti myös toimintaa, jota ei voida pitää rikosoikeudellisesti moitittavana. Edellytys tekijän seksuaalisia tarkoituksia ilmentävistä olosuhteista ei ole itsessään niin tarkka tunnusmerkistötekijä, että se tässä yhteydessä riittävästi täsmen-täisi soveltamisalaa. Oikeusministeriö katsoo, että HE:ssä ehdotettu säännös kriminalisoi jo kattavasti lapsen houkuttelemista koskevat valmisteluteot, jotka eivät jätä tekijän tarkoituksia epäselväksi.

Jos tekijä kehottaa lasta lähettämään seksuaalisia kuvia, kyseessä ei yleensä ole enää houkuttelurikos vaan seksuaalinen kajoaminen lapseen tai sen yritys (HE s. 126). Sen vuoksi edellä viitattu professori Niemen ehdotus näyttää tältäkin osin tarpeettomalta.

10 Raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskevien säännösten soveltuminen 16 vuotta nuorempiin

Oikeusneuvos Ojala ja **professori Melander** katsovat, että lakiehdotuksen pykälistä tai hallituksen esityksen perusteluista ei ilmene, tulevatko ja millä edellytyksillä sovellettaviksi raiskausta tai seksuaalista kajoamista koskevat säännökset 16 vuotta nuorempaan kohdistuviin rikoksiin, jos lapsen ikää koskeva tahallisuus ei täyty lapsenraiskausta ja seksuaalisen kajoamista lapseen koskevien säännösten soveltamiseksi. Heidän mukaan tätä voisi olla aihetta selkeyttää tätä koskevalla nimenomaisella perustelulausumalla lakivaliokunnan mietinnössä.

Oikeusministeriö katsoo, että raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskevista säännöksistä sekä HE:n perusteluista käy ilmi riittävän selvästi, että kyseiset säännökset voisivat soveltua myös 16 vuotta nuorempaan kohdistuviin rikoksiin, jos tekijän tahallisuus ei lapsen iän osalta täytyisi. Tällaiset tilanteet lienevät harvinaisia käytännössä eikä asiaa ole aihetta korostaa enempää lain esitöissä.

Lisäkysymys: Vastinetta (s.31) kattavampi selvitys koskien raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskevien säännösten soveltumisesta 16 vuotta nuorempiin. Tämän yhteys tuottamukselliseen raiskaukseen.

Lisäkysymys: Lapsen iän osalta tahallisuuden edellytys alennettaisiin tuottamukseksi (Tolvanen s.4, Utriainen s. 3, ks. myös Melander s. 7-8, ks. myös KKO)

Oikeusministeriö pitää seuraavaa oikeusneuvos Ojalan lausunnossa todettua juridisesti oikeana:

”Kun lapsenraiskaus tai seksuaalinen kajoaminen lapseen edellyttää tahallisuutta myös uhrin iän suhteen, nämä säännökset eivät tule sovellettaviksi, jos tahallisuus ei täyty. Tällöin tekoon tulisi soveltua yleiset seksuaalirikoksia koskevat säännökset, jos niiden tunnusmerkistöjen mukaiset edellytykset täyttyvät.”

Oikeusministeriö toteaa, että tällaisten tilanteiden mahdollisuuden vuoksi on tärkeää, että HE:ssä ehdotettujen yleisten rikoslain 20 luvun 1-5 §:ssä

säädettyjen (aikuisiin ja 16-vuotta vanhempiin kohdistuvia) seksuaalirikoksia koskevien säännösten sanamuoto ei poissulje niiden soveltumista myös 16-vuotta nuorempiin kohdistuviin tekoihin. Kuten oikeusministeriö toteaa edellä, tällaiset tilanteet lienevät harvinaisia käytännössä ja asia käsitellään jo riittävästi HE:ssä.

Oikeusministeriö ei näe asiassa yhteyttä tuottamuksellista raiskausta koskevaan säännökseen. Sen sijaan lapsen ikää koskevasta tuottamusvastuusta säätämällä voitaisiin tavoitella sitä, etteivät lapsiin kohdistuvia rikoksia koskevat säännökset jäisi soveltumatta, jos tekijän tahallisuusteon kohteen iän osalta ei täytyisi. Oikeusministeriö ei kuitenkaan näe tarvetta tai riittäviä perusteita lapsen ikää koskevasta tuottamusvastuusta säätämiseksi HE:n sivuilla 74-76 todetuista syistä. Oikeusministeriö myös katsoo, että rikoslain 20 luvun 1-5 §:n soveltuminen 16 vuotta nuorempaan lapseen kohdistuneeseen tekoon, kun ikää koskeva tahallisuus ei lapsen iän osalta täyty, on lisäsy sille, ettei lapsen ikää koskevasta tuottamusvastuusta ole riittäviä perusteita säätää.

11 Törkeän seksuaalinen kajoamisen suhde törkeään pahoinpitelyyn

Oikeusneuvos Ojala toteaa, että ankaroittamisperusteena (ehdotetun rikoslain 20 luvun 4 § 1 momentti 1 kohdassa) on mainittu vakavan väkivallan käyttö, joka voi olla hallituksen esityksen perustelujen mukaan esimerkiksi teräsetta käyttäen tehtyä väkivaltaa (s. 106) ja katsoo, että ilmeisesti on ajateltu, että teräsetta käyttäen tehty seksuaalinen kajoaminen arvioitaisiin yksin törkeän seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön perusteella, jos väkivalta liittyy yksinomaan seksuaalirikoksen tekemiseen, vaikka teko samalla voisi täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Tulkinallinen tilanne on hänen mukaan tältä osin epäselvä ja osin epätyytyttävä sen suhteen, syrjäyttääkö erityissäännös tässä tapauksessa yleissäännöksen.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuille 106 ja 110. Sivulla 110 todetaan seuraavasti:

”Törkeää raiskausta koskevasta säännöksestä poiketen törkeää seksuaalista kajoamista koskeva säännös ei kattaisi törkeää pahoinpitelyä koskevia tunnusmerkistötekijöitä. Näin ollen seksuaalisen kajoamisen yhteydessä

tehdystä törkeästä pahoinpitelystä voitaisiin rangaista erikseen seksuaalisen kajoamisen lisäksi. Teon täyttäessä sekä törkeän seksuaalisen kajoamisen että perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön sovellettaisiin vain törkeää seksuaalista kajoamista koskevaa säännöstä, jos väkivalta on liittynyt välittömästi seksuaaliseen kajoamiseen.”

HE:n sivulla 106 mainitaan ”veitsellä viiltäminen” esimerkkinä sellaisesta törkeän raiskauksen soveltamisalaan kuuluvasta ”vakavasta” väkivallanteosta, joka ei välttämättä itsenäisenä väkivallantekona täyttäisi törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä. Oikeusministeriö katsoo, että tämä perustelulausuma voi viitata esimerkiksi sellaiseen kevyempään veitsellä viiltämiseen käsivarteen, jota ei teräaseen käytöstä huolimatta tuomittaisi törkeänä pahoinpitelynä. Tämä HE:n perustelulausuma tai muu HE:ssa todettu ei kuitenkaan tarkoita, etteikö teräsetta käyttäen tehtyä seksuaalista kajoamista voitaisi tuomita lisäksi törkeänä pahoinpitelynä, jos teräaseen käyttö täyttää myös törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Oikeusministeriö katsoo, ettei HE jätä tältä osin ole merkittävää tulkinnallista epäselvyyttä.

12 Kuvan ottaminen seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä

Oikeusneuvos Ojala katsoo, että kuvan ottaminen erillisenä tekotapana mainiten vaikuttaisi laajentavan rangaistavuutta paitsi seksuaalisen ahdistelun kohdalla, mutta heijastusvaikutuksen vuoksi myös muissa seksuaalirikoksissa sillä tavoin hallitsemattomasti, että sitä koskevan tekotavan maininnan tarpeellisuutta esimerkkiluettelossa voisi olla vielä syytä harkita.

Lisäkysymys: Kuvaamisen poisto seksuaalisesta ahdistelusta (Ojala s. 6-7)

Oikeusministeriö katsoo, että sen seuraavat tässä osiossa esittämät huomiot viittauksineen sekä edellä osiossa 8 esittämät huomiot viittauksineen vastaavat myös tähän lisäkysymykseen.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 39-44 ja 96 todettuun. Oikeusministeriö pitää riittävän selvänä, että seksuaalisen kuvan ottaminen tai lähettäminen voi loukata seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja näin ollen se on perusteltua kattaa asianomaisten seksuaalirikosten soveltamisaloissa.

Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä kuvan ottaminen on syytä mainita nimenomaisesti säännöksen täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vuoksi.

13 Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta

Professori Melander pitää rikoksen HE:ssä ehdotettua uutta nimikettä kömpelönä, joka ei teknisluontoisena sekä kielellisesti kankeahkona nimikkeenä kuvaa asianmukaisesti säännöksessä rangaistavaksi säädetyn teon moitittavuutta. Hän esittää harkittavaksi vaihtoehtoiksi nimikettä ”seksikauppaan liittyvä nuoren hyväksikäyttö” tai ”nuoren saattaminen seksikaupan kohteeksi”.

Oikeusministeriö pitää HE:ssä ehdotettua uutta nimikettä rikosta asianmukaisesti kuvaavana, selvästi moittivana ja nykyistä nimikettä parempana. Vaikka se onkin melko pitkä, ei se ole rikosnimikkeenä tässä mielessä ongelmallinen tai täysin poikkeuksellinen. Sinänsä on syytä suhtautua myönteisesti siihen, että rikosnimikkeen muotoilua pyritään parantamaan edelleen. Oikeusministeriön tiedossa ei kuitenkaan ole parempaa vaihtoehtoa nimikkeeksi. Edellä esitettyjen vaihtoehtojen etuna on niiden lyhyempi sanamuoto, mutta niihin liittyy muita ongelmia. Näistä keskeisin on viittaaminen seksikauppaan, mikä ei kuvaa tämän rikoksen tyypillistä tekotapaa (esimerkiksi aikuinen tarjoaa nuorelle rahaa tai päihteitä vastineena seksuaalisesta kanssakäymisestä), vaan viittaa pikemminkin laajamittaisempaan ja suunnitelmallisempaan toimintaan. Tämän vuoksi ehdotetut vaihtoehtoiset nimikkeet kuvaisivat rikosta usein myös uhrin kannalta epätarkoituksenmukaisella ja mahdollisesti loukkaavalla tavalla. Lisäksi ehdotetussa nimikkeessä oleva termi hyväksikäyttö olisi uudessa rikoslain 20 luvussa varattu muun tyyppisiin rikoksiin eikä sitä sen vuoksi tulisi käyttää tämän rikoksen nimikkeessä.

Lisäkysymys: Korvausta vastaan tehty nuoreen kohdistuva seksuaalinen teko nimikkeeksi (Nuotio s. 7)

Oikeusministeriö ei pidä ehdotettua nimikettä ainakaan HE:ssä ehdotettua parempana, koska rikoksen tunnusmerkistö koskisi myös tekoja, joissa

korvaus luvataan, mutta sitä ei anneta, ja koska nuoreen kohdistuva seksuaalinen teko tulisi usein rangaistavaksi erikseen (HE s. 122), minkä vuoksi seksuaalisen teon tekemisen mainitseminen korvausta koskevan rikoksen nimikkeessä voisi olla jossain määrin harhaanjohtavaa.

14 Lasta seksuaalisesti esittävät kuvat

Väestöliitto ehdottaa rikosten nimikkeeseen sanamuotoa ”lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali”.

Oikeusministeriö pitää HE:ssä ehdotettua nimikettä parempana ja katsoo sen olevan moittiva ja rikosta asianmukaisesti kuvaava. Seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali olisi ongelmallinen nimike ainakin kahdessa mielessä. Käsitettä seksuaaliväkivalta ei käytetä rikoslaissa, jossa termi väkivalta viittaa lähinnä fyysistä vahinkoa tai fyysistä pakottamista käsittäviin tekoihin. Nimike ei muutenkaan kuvaisi asianmukaisesti rikoksen tunnusmerkistöä, joka koskisi myös sellaisia kuvia, joiden valmistamiseen ei liity lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosta. Oikeusministeriön tiedon mukaan myöskään kansainvälisissä rikosoikeudellisissa säädöksissä ei käytetä Väestöliiton lausunnossa ehdottamaa vastaavaa sanamuotoa.

Pelastakaa lapset esittää, että vaikka hallituksen esityksessä on nostettu esiin, että tarkoitus ei ole rangaista teoista, joissa nuoret jakavat vapaaehtoisesti toisilleen itseään esittäviä seksuaalisia kuvia (HE 13/2022 vp s. 132-133), tulisi nämä tapaukset sisällyttää myös 17 § rajoitussäännökseen. **Dosentti Julia Korkman** viittaa niin kutsutun ”sextingin” yleisyyteen nuorten keskuudessa ja pitää tärkeänä, että vaikka seksuaalikuvienv levittämistä pidetään syystä vakavana, voisi nuorten kohdalla pohtia muunlaisia toimenpiteitä kuin rikosprosessi mikäli tekoa vaikuttaa selittävän nuoren ymmärtämättömyys / huolimattomuus.

Oikeusministeriö toteaa, että hallituksen esityksessä on noudatettu tältä osin lakivaliokunnan aiempaa linjausta olla nostamatta tämän tyyppisiä nuorten keskinäisiä kuvan jakamisia lain tasolle (ks. tarkemmin LaVM 4/2004 vp s. 4–5). Oikeusministeriö pitää tämän linjauksen perusteluja edelleen varteenotettavina. Oikeusministeriö pitäisi kuitenkin kannatettava, että lakivaliokunta lausuu selvyiden vuoksi asiasta mietinnössään.

Lisäkysymys: Lasta seksuaalisesti esittävät kuvat. Arkipäiväiset kuvat seksualisoivassa kontekstissa (Pelastakaa lapset ry)

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 132 todettuun. Ehdotetun lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämistä koskevassa säännöksessä käytetyllä termillä "seksuaalinen" korvattaisiin aiempi termi "sukupuolisiveellisyttä loukkaava". Muutoksella ei olisi tarkoitus muuttaa säännöksen soveltamisalaa (HE 6/1997 vp s. 147). Oikeuskäytännössä on tuomittu sukupuolisiveellisyttä loukkaavasta lasta esittävän kuvan levittämisestä esimerkiksi vastaaja tämän julkisilla uimarannoilla salaa ottamista valokuvista, jotka esittivät vähäpukeisia tai täysin alastomia leikkiviä tyttölapsia (Helsingin hovioikeus 18.12.2020, R 19/1935; lähde: www.edilex.fi). Oikeusministeriö toteaa, että lakivaliokunnan on sinänsä mahdollista tämentää mietintönsä perusteluissa HE:ssa ehdotettujen lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevien rangaistussäännösten soveltuminen tämän tyyppiin tilanteisiin.

Lisäkysymys: Paritusta koskevan säännösmuutoksen perustelut – mitä ilmiötä halutaan torjua? (Niemi)

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 46-47 ja 122-123 todettuun. Paritusta koskevan säännöksen 1 momentin 1 kohdan muutoksella soveltamisalaa laajennettaisiin niin, että se kattaisi muistakin kuin korvausta vastaan tehdyistä lapsen kanssa tapahtuvista sukupuoliyhteyksistä tai seksuaalisista teoista hyötymisen. Lisäksi sanamuotoa muutettaisiin niin, ettei siinä enää viitattaisi sukupuolisiveellisyttä ilmeisesti loukkaavaan tekoon vaan seksuaaliseen tekoon, joka on omiaan vaarantamaan lapsen kehitystä. Muilta osin säännöksen soveltamisala pysyisi ennallaan (HE 6/1997 vp, HE 34/2004 vp, HE 282/2010 vp, HE 103/2014 vp).

Ensimmäisen muutoksen taustalla on lasten hyväksikäyttöä koskevan direktiivin 2011/93/EU 4 artikla, jonka nojalla voidaan katsoa, että nykyisen paritusta koskevan 9 §:n 1 momentin 1 kohtaa on syytä muuttaa niin, ettei lapseen kohdistuvan seksuaalisen teon osalta selvästi ole korvausedellytystä. Tällainen muutos on muutenkin tarkoituksenmukainen, koska seksuaalisesta teosta lapselle aiheutuvan vaaraan ja vahingon kannalta ei ole olennaista eroa sillä, onko teko suoritettu korvausta vastaan vai ei.

Nykyisen paritussäännöksen tunnusmerkistö koskee 18 vuotta nuorempien osalta ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavia tekoja. Ilmeisyysvaatimusta perusteltiin aikanaan säännöksen yhdenmukaistamisella rikoslain 17 luvun sukupuolisiveellisyyttä loukkaavia kuvia koskevien säännösten kanssa (HE 34/2004 vp s. 85, LaVM 4/2004 vp s. 6). Sittenkin 17 luvun säännöksistä ilmeisyysvaatimus on poistettu. Säännöksen suoje-lukohteen ja sen tarkoituksen kannalta ei ole perusteltua jättää paritus-säännökseen enää tällaista lisäedellytystä. Tämän vuoksi HE:ssä eh-dotetaan myös ilmeisyysedellytyksen poistamista paritussäännöksestä.

Kuten professori Niemikin toteaa, niin sanotusta lapsiprostitutiosta hyö-tymistä koskevat teot rangaistaan ensisijaisesti ankarammin ihmiskauppa-rikoksina. Paritussäännöksen soveltuminen 18 vuotta nuorempiin kohdis-tuviin tekoihin ja HE:ssä ehdotetut muutokset paritussäännökseen ovat kuitenkin tärkeitä sellaisten mahdollisten tekojen kannalta, joihin ihmis-kauppasäännökset eivät sovellu.

Lisäkysymys: Kunnianloukkaus ja yksityiselämää loukkaavan tiedon törkeille teko-muodoille enää tarvetta? (Melander s.17)

Oikeusministeriö toteaa, että kunnianloukkauksella ja yksityiselämää louk-kaavalla tiedon levittämällä on mahdollista aiheuttaa suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa muillakin kuin seksuaalisia kuvia koskevilla teoilla erityisesti viime aikaisen tieto- ja viestintäteknologian kehityksen myötä (esim. Vastaamo tapaus), ja katsoo, että näiden rikosten törkeät tekomuodot on syytä pitää voimassa.

Lisäkysymys: Näyttöön liittyvät ongelmat (mm. Prof. Vuorenpään, Tolvasen, Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden ja poliisin lausunnot).

Oikeusministeriö viittaa ratkaisuun KKO 2013:96, jonka 5 kohdassa tode-taan seuraavasti:

”Rikoksen syyksilukeminen edellyttää, että tuomioistuim näyttöä kokonai-suudessaan harkittuaan katsoo, ettei syytetyn syyllisyydestä ole jäänyt varteenotettavaa epäilyä (esim. KKO 2002:47, 2004:60, 2013:27 ja 2013:77). Näyttökynnys ei seksuaalirikoksissa ole alempi kuin muissa yhtä

vakavissa rikoksissa, vaikka suoran ja yksiselitteisen näytön hankkiminen jo tekojen luonteen vuoksi on usein vaikeaa. Koska lähtökohtana on syyttömyysolettama, näytön hankkiminen on syyttäjän tai asianomistajan vastuulla.”

Oikeusministeriö toteaa, että näytön arviointi kuuluu riippumattomille tuomioistuimille eikä laissa tai sen esitöissä voida näin ollen tarkemmin linjata, miten näyttöä olisi yksittäistapauksessa arvioitava. Oikeusministeriö yhtyy myös seuraavaan professori Tolvasen lausunnossa esitettyyn näkemykseen:

”Selvää on, että nykyisin tuomioon johtavat teot johtavat tuomioon myös lainmuutoksen jälkeen.”

Oikeusministeriö katsoo näin ollen, ettei uuden raiskaussäännöksen voida katsoa lisäävän näyttövaikeuksia nykyisestä. Oikeusministeriö arvioi, että uusien raiskauksen soveltamisalaan tulevien tekojen toteennäyttäminen rikosprosessissa tulee kohtaamaan saman tyyppisiä käytännössä väistämättömiä näyttövaikeuksia kuin nykyisin raiskauksena rangaistavien tekojen toteennäyttäminen (esim. ulkopuolisia silminnäkijätodistajia ei raiskauksissa yleensä ole). Syyksi lukevalle tuomiolle edellytetyjä näyttövaatimuksia ei voida oikeusvaltiossa keventää. Oikeusministeriö ei myöskään katso, että vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvaa raiskaussäännöstä olisi, perusoikeuksien rajoitusedellytykset ja syyttömyysolettama huomioon ottaen, mahdollista muotoilla niin, että tunnusmerkistön toteennäyttäminen olisi helpompaa. Kuten HE:ssä arvioidaan (s. 65-66), uusi vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva raiskaussäännös tulee kuitenkin lisäämään rikosilmoitusten ja syyksi luettujen raiskauksien määrää. Tähän viittaavat myös HE:ssä mainitut tiedot Ruotsin kokemuksista sen v. 2018 toteutetun vastaavanlaisen raiskaussäännöstä koskevan uudistuksen jälkeen. Näin ollen HE:ssä ehdotetun raiskaussäännöksen säätämisen lopputuloksen voidaan arvioida olevan se, että jatkossa raiskauksina tuomitaan laajemmin sellaisia tekoja, joita ei ole tähän asti voitu tuomita raiskauksina.

Lisäkysymys: Määritelmistä ja käsitteistä laajemmin (esim. Melander, s. 12-13), ei vain sukupuoliyhteyden määritelmä.

Professori Melander toteaa lausunnossaan seuraavasti:

”Lisäksi voidaan todeta, että rikoslain 20 luvun määritelmäsäännöksessä määritellään vain sukupuoliyhteys ja seksuaalinen teko. Luvussa käytetään edellä mainittujen käsitteiden lisäksi muita luvun säännösten soveltamisalaa määrittäviä käsitteitä, jotka usein ovat tietyillä määreillä täsmennettyjä määritelmäsäännöksessä tarkoitettuja käsitteitä (ks. myös HE, s. 118). Esimerkiksi paritusta ja seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevassa säännöksessä käytetään ilmaisua ”sukupuoliyhteyden rinnastettava seksuaalinen teko”. Käsitettä ei rikoslain 20 luvussa määritellä, mutta esitöiden mukaan sillä tarkoitetaan ”[a]inakin toisen sukuelimen intensiivistä koskettelua” (HE 6/1997 vp, s. 186/II). Seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa voimassa olevassa ja ehdotetussa säännöksessä käytetään käsitettä ”seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaava seksuaalinen teko”. Seksuaalista ahdistelua koskevassa voimassa olevassa ja ehdotetussa säännöksessä seksuaalisen teon määritelmä taas on kytketty abstraktista vaaraa koskevaan edellytykseen. Säännösten soveltamisalaa rajaavien ilmaisujen moninaisuus ei välttämättä ole omiaan selkiyttämään seksuaalirikoksia koskevan rikoslain luvun kokonaisuutta, minkä vuoksi näiden ilmaisujen perusteellisempi tarkastelu rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamien vaatimusten näkökulmasta olisi saattanut olla nyt toteutetussa rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksessa perusteltua.”

Oikeusministeriö katsoo, että HE:ssä ehdotetuissa säännöksissä käytetyt käsitteet ovat riittävän selkeitä.

Käsite ”sukupuoliyhteyden rinnastettava seksuaalinen teko” perustuu kahteen muuhun juridiseen käsitteeseen, joista on jo määritelmäsäännökset, minkä lisäksi käsitteen ”rinnastettava” merkitys määritellään riittävästi Melanderin viittaamissa lain esitöissä.

Käsite ”seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaava seksuaalinen teko” käsittää osatekijät, joista yksi (”seksuaalinen teko”) on määritelty määritelmäsäännöksessä, toinen (seksuaalinen itsemääräämisoikeus) johdetaan perusoikeuksista (erityisesti perustuslain 7 §:n säännöksiin henkilökohtaisesta vapaudesta ja 10 §:n säännöksiin yksityiselämän suojasta sekä myös terveyden suojelusta; ks. HE s. 7), ja kolmas (”olennaisesti loukkaava”) täsmennetään riittävästi esitöissä (HE s. 108-109).

Myös seksuaalista ahdistelua koskevassa voimassa olevassa ja ehdotetussa säännöksessä seksuaaliselta teolta edellytetty seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvan abstraktin vaaran käsite (”on omiaan loukkaamaan”) on rikosoikeudessa merkitykseltään riittävän vakiintunut ja selkeä.

Oikeusministeriö viittaa myös tässä vastineessa seksuaalisesta ahdistelua koskevasta säännöksestä toteamaansa ja HE:n sivuille 39-42 ja 142-144, joissa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vaatimusten täyttymistä on arvioitu kattavasti.

Lisäkysymys: Insestiin liittyvät kysymykset (Utriainen, Piha)

Oikeusministeriö toteaa, että kuten mainituissa lausunnoissakin tuodaan esiin, rikoslain 17 luvun 22 §:ssä rangaistavaksi säädetty sukupuoliyhteys lähisukulaisen kesken ei ole seksuaalirikos, minkä vuoksi sitä ei käsitellä tässä HE:ssä. Oikeusministeriö pitää ilman eri säännöistäkin selvänä, ettei sukupuoliyhteydestä lähisukulaisen voida rangaista henkilöä, joka oli samalla raiskauksen tai muun seksuaalirikoksen uhri.

Lisäkysymys:-Vastineessa ei ole käsitelty HE:een yhdistettyjä lakialoitteita (LA 24, 51 ja 96/2020 vp). Erityisesti lakialoitteen LA 24/2020 vp osalta tarvitaan kattava vastine, joka huomioi hallituksen esityksen, aloitteesta annetut lausunnot ja tämänhetkisen tilanteen.

Oikeusministeriö viittaa lakialoitteiden osalta lausunnossaan lakivaliokunnalle (4.3.2022) ja tässä vastineessa toteamaansa sekä HE:ssä samoista kysymyksistä lausuttuun. Oikeusministeriö katsoo, että näissä todettu vastaa myös lakivaliokunnalle annetuissa lausunnoissa esitettyihin näkökohtiin.

Lisäkysymys: Vanhentuminen (mm. Niemi, s. 6, Ojala, s. 10)

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivulla 79 todettuun, jonka nojalla nykyisiä vanhentumissäännöksiä ei ole syytä muuttaa. Oikeusministeriö pitää myös Ojalan viittaaman lievemmän lain periaatteen tulkinnan kannalta riittäväenä HE:n sivuilla s. 63 ja 95 todettua, jossa selvennetään, että (teknisluonteisella) muutoksella rikoslain 8 luvun 1 §:n vanhentumissäännökseen ei lievennettäisi sääntelyä ja että muutoksella ei ole tarkoitus puuttua nykyisin rangaistavaksi säädettyjen tekojen syyteoikeuden vanhentumiseen.

Lisäkysymys: Konkurensiin liittyvät kysymykset ja tilanteet, jossa ajallisesti samassa kokonaisuudessa täyttyy raiskausrikoksen ja kajoamisrikoksen tunnusmerkit (Syyttäjälaitos, s. 3-4)

Oikeusministeriö toteaa, että syyttäjälaitoksen esittämät seikat liittyvät lainkonkurrensiin (yksi teko täyttää useamman rikostunnusmerkistön) ja rikosten yksiköintiin (luetaanko teko tai tekosarja yhdeksi vai useammaksi rikokseksi). Tällaiset tilanteet voivat olla hyvin moninaisia, minkä vuoksi niistä ei ole rikoslaissa yleissäännöstä. Käytännön lainsoveltamistilanteiden ratkaiseminen on rikoslain erityissäännösten, perustelulausumien, yleisten oppien ja oikeuskäytännön varassa. Useissa ehdotetun rikoslain 20 luvun säännöksissä on niiden soveltamista ja keskinäisiä suhteita koskevia nimenomaisia säännöksiä esim. ns. toissijaisuuslausekkeita ("jollei teosta muualla tässä luvussa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta..."). Lisäksi lainkonkurrensia koskevia kannanottoja on HE:n perusteluissa. Syyttäjälaitos tuo esiin myös rikoksen tekoajan määrittämiseen liittyviä näkökohtia. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että rikoslain säännösten ajallisen ulottuvuuden määrittelyä täsmennetään rikoslain 8 luvussa. Vaikka rikoslain soveltaminen pitkällä aikajänteellä tapahtuneisiin tekoihin voi olla tilanteiden moninaisuuden vuoksi käytännössä haastavaa (ja näin on myös nykyisin ja muidenkin rikostyyppien osalta), oikeusministeriö pitää edellä todetuilla perusteilla HE:tä tältä osin riittävänä.

Lisäkysymykset:

-Onko HE:n perusteella selvää, että esim. 10 v. lapsen seksuaalinen koskettelu tai sukupuoliyhteys on aina rangaistavaa?

Oikeusministeriö katsoo, että tämä on HE:n perusteella selvää.

-selvitys 15 § törkeä seksuaalinen kajoaminen lapsen tunnusmerkistöstä:

o Miksi tunnusmerkistö poikkeaa törkeän lapsenraiskauksen tunnusmerkistöstä?

Oikeusministeriö toteaa, että tämä johtuu pitkälti samoista syistä kuin törkeän raiskauksen ja törkeän seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistöjen

erot ja viittaa edellä tässä lausunnossa toteamaansa sekä HE:n sivulla 128 todettuun.

o Miksi 2-4 kohdissa edellytetään erityistä vahinkoa ja erityistä luottamusta ja erityisen riippuvaista asemaa? Jos esimerkiksi lapsen isäpuoli syyllistyy seksuaaliseen kajoamiseen, onko selvää, että kyseessä on erityinen luottamus tai erityisen riippuva asema, joka aiheuttaa erityistä vahinkoa, vai voiko kyseeseen tulla perusmuotoinen kajoaminen lapseen?

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivulla 107, 124 ja 128 todettuun sekä edellä tässä vastineessa törkeän raiskauksen tunnusmerkistöstä toteamaansa, ml. termin ”erityisen” merkityksestä, jonka se katsoo soveltuvan myös tähän asiayhteyteen.

HE:ssa todetaan sivulla 124 seuraavasti koskien asiallisesti myös törkeää seksuaalista kajoamista lapseen koskevan säännöksen 15 §:n 1 momentin 4 kohtaa:

”[a]nkaroittamisperusteessa on kysymys siitä, että lapselle on yleensä erityisen vahingollista, jos lapsenraiskauksen tekijänä on lapselle läheinen ihminen. Jos lapsi tuntee rikoksentehtijää kohtaan erityistä luottamusta tai on tästä erityisen riippuvainen, raiskaus on yleensä omiaan aiheuttamaan hänelle vaikeita ristiriitoja ja voi aiheuttaa hyvin pitkäaikaista vahinkoa. Tilannetta edelleen kärjistää se, jos lapsi ei voi hakea tukea läheisiltään, koska tekijä on juuri se henkilö, johon lapsen tulisi voida turvautua. Momentissa ei edellytettäisi, että todellista vahinkoa olisi tapahtunut. Riittää, että tällainen vahinko tyypillisesti liittyy kysymyksessä olevan kaltaiseen tekoon. Erityisen vahingon vaaraa arvioitaessa olisi otettava huomioon osapuolten suhteen lisäksi myös lapsen ikä, teon luonne ja muut olosuhteet.

Säännöksessä tarkoitettussa asemassa ovat yleensä lapsen vanhemmat tai muut hänen kasvatuksestaan huolehtivat henkilöt, mutta myös kodin ulkopuolinen henkilö on voinut saavuttaa tällaisen aseman. Erityisen riippuvainen asema voi perustua myös henkiseen sitoutumiseen, jollainen voi liittyä esimerkiksi uskonnolliseen tai muuhun vakaumukseen. Joskus lapsi voi olla erityisen riippuvainen vanhemmasta henkilöstä muidenkin olosuhteiden johdosta, esimerkiksi harrastuksensa vuoksi.”

Oikeusministeriö pitää mahdollisena, että isäpuolen lapseen kohdistama seksuaalinen kajoaminen arvioitaisiin usein erityisen luottamuksen tai erityisen riippuvaisen aseman vuoksi törkeänä ja että lisäksi suojaikärajana pidettäisiin 18 vuotta tekijän vanhempaan rinnastettavan aseman vuoksi. Joissain tapauksissa perusmuotoinenkin seksuaalinen kajoaminen lapseen (14 §) olisi mahdollinen, ottaen huomioon säännöksen laajan soveltamisalan (14 §:n tunnusmerkistön voisi täyttää jo esim. yksittäinen seksuaalisen kuvan näyttäminen lapselle kännykän ruudulta). Oikeusministeriö kuitenkin toteaa, ettei se voi ottaa kantaa lain soveltamiseen yksittäistapauksissa, joissa kaikki rikosoikeudellisen arvostelun kannalta merkitykselliset tosiseikat arvioitaisiin kokonaisuutena riippumattomassa tuomioistuinmessä.

o miten nuori on lapsen oltava, jotta 3 kohta soveltuu? Voiko tekijän ja teon kohteen suuri ikäero olla peruste soveltaa törkeää tekemuotoa, vaikka lapsi olisi esim. 10-13 vuotias ja tekijä vanha/aikuinen.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivulla 124-125 ja 128 todettuun. HE:ssä todetaan sivulla 124-125 seuraavasti koskien asiallisesti myös törkeää seksuaalista kajoamista lapseen koskevan säännöksen 15 §:n 1 momentin 3 kohtaa:

”[a]nkaroittamisperuste liittyy siihen, että lapsenraiskauksen kohteeksi joutuneelle lapselle aiheutuu teosta yleensä niin ruumiillisesti kuin henkisesti sitä suurempi vahinko, mitä nuorempi ja kehittymättömämpi hän on. Vahingollisuuteen voivat vaikuttaa myös teon tyyppi, olosuhteet ja tekijän ikä. Säännös onkin kirjoitettu tapauskohtaista harkintaa edellyttävään muotoon. Useita vuosia 16 vuotta nuoremmalle lapselle sukupuoliyhteys ja useimmat seksuaaliset teot ovat yleensä omiaan aiheuttamaan sellaista vahinkoa, johon pykälässä viitataan. Lapsen kehitystason vuoksi joissakin tapauksissa myös vanhempaan lapseen kohdistuva lapsenraiskaus voi olla omiaan aiheuttamaan yhtä suurta vahinkoa lapselle.”

onko niin, että alle 16 vuotiaalla ei suostumuksella/vapaaehtoisuudella ole uudistuksen myötä merkitystä eli 16 v nuorempi ei ole kykenevä antamaan suostumusta ja tältä osin jo sukupuoliyhteys sellaisenaan laukaisee rangaistavuuden. Siis jos rajoitussäännös ei tule sovellettavaksi.

Oikeusministeriö vastaa HE:n perusteella tähän kysymykseen myöntävästi.

Lisäkysymys: Tuomioistuinlaitoksen määrärahat. Miten laskettu ja ovatko oikeassa suhteessa muiden toimijoiden määrärahoihin? Onko käytetty samaa laskentatapaa kuin aiemmissa esityksissä? Onko määrärahoissa näin ollen korjattavaa ja kuinka paljon sekä miten tämä on tarkoitus kattaa?

Oikeusministeriö toteaa seuraavan:

Hallituksen esityksessä 13/2022 vp määrärahat on mitoitettu oikeudenhoidon ketjussa toimiville toimijoille ulottuen aina esitutunnasta rikosrangaistusten täytäntöönpanoon. Tasapainotettu määrärahamitoitus on ketjun toimivuuden osalta tärkeää – pistemäiset yhtä toimijaa epäsuhdassa suosivat mitoitukset aiheuttavat yleensä pullonkauloja ketjun toimivuuteen kun muiden toimijoiden resurssit eivät riitä takaamaan niille resursseja, joilla ne voisivat vastata yhden ketjunosan korostuneeseen toiminta-aktiviteettiin.

Vuoden 2021 käräjä- ja hovioikeuksien asiamäärät (saapuneet asiat) kuvastavat koronapandemiavuoden tilannetta. Hallituksen esityksessä pohjaksi on valittu vuosi 2019 mikä on tuorein pandemian aikaa edeltävä vuosi. Vuosivaihtelujen määrä ja pandemian ajan poikkeuksellisuus tulee huomioida mitoitettaessa pysyväistä määrärahatasoa oikeasuhtaiseksi eikä mitoituksen pohjaksi voida ottaa tilastollisesti poikkeavaa vuotta. Esimerkiksi syyttäjille saapuneiden asiamäärien osalta vertailemalla vuosia 2019 ja 2021 voidaan nähdä merkittävä seksuaalirikosten määrän kasvu ja vuoden 2021 tilastollinen poikkeavuus.

Syyttäjälle saapuneet asiat	2019	2020	2021
LAPSEN SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ	504	534	723
PAHOINPITELY	10305	10675	10770
RAISKAUS	629	732	876
TÖRKEÄ IHMISKAUPPA	3	23	13
TÖRKEÄ PAHOINPITELY	805	932	900

Tuomioistuinviraston laskeman lähtökohta on saapuneet asiamäärät. Hallituksen esityksessä resurssiarviot perustuvat käsittelymääriin. Vastaavaa mitoituspäätettä yksikköhinnoittelussa ja laskennassa käytettiin mm. tuoreessa OMn säädösmuutos rikoslakiin, kun laittoman uhkauksen syyteoikeutta laajennettiin L 698/2021 (HE 226/2020 vp, 300 tapauksen käsittely ja yksikkökustannus 1 345 euroa). HE 13/2022:ssa arvioidaan käräjäoikeuksissa käsiteltävän 174 asiaa ja rikosasioiden suullisen käsittelyn yksikkökustannuksella 1345 euroa sekä lisäksi hovioikeuden käsittely

Tuomioistuinviraston ilmoittama lisätarve on noin 20 henkilötyövuotta, mikä eroaa merkittävästi hallituksen esityksessä tehdystä oikeudenhoidontoimien ketjun ja yhteismitallistavan resursoinnin huomioimisesta. Hallituksen esityksen mukaisesta noin 5 htv:n lisäyksestä (348 000 euroa; oikeusministeriö huomauttaa tosin, että tältä osin HE:ssa vaikuttaa olevan laskuvirhe, joka ei kuitenkaan vaikuta ratkaisevasti kokonaisarvioon: $174 \cdot 1345$ euroa = 234 030 euroa ja $58 \cdot 1345 = 78 010$ euroa ovat yhteensä 312 040 euroa). Hallituksen esityksen mukainen resursointi oikeudenhoidon ketjussa on syyttäjillä 10 htv (kaikki tutkinnat eivät johda syytteeseen ja sitä kautta tuomioistuin käsittelyyn), tuomioistuimet 5 htv ja oikeusapu julkisella sektorilla 3 htv. Lisäksi yksityiset toimijat voivat tarjota oikeusapua. Merkittävimmät menolisäykset kohdistuvat rangaistusten täytäntöönpanoon vankiloissa.

Ylimääräiseen koulutukseen Tuomioistuinvirasto on arvioinut kuluvan 83 000 euroa, koska erikoistuneiden rikostuomarien on arvioitu tarvitsevan noin 2 päivän koulutuksen sekä laajemman tuomarikunnan kouluttamiseen tarvitaan puolen päivän koulutus. Koulutuksessa on kyse kertaluontoisista menoista ja henkilökunnan koulutus on osa tuomioistuinlaitoksen tehtäviä. Etenkin merkittävien lakiuudistusten yhteydessä tapahtuva tuomareiden kouluttaminen on tavanomaista toimintaa. Kouluttaminen ja kouluttautuminen tehostaa uudistuksen omaksumista ja lisää tuomareiden valmiuksia uusien säännösten soveltamiseen yksittäistapauksissa. Näin ollen kouluttamiseen käytettävä aika tehostaa juttujen käsittelyä tuomioistuimessa ja on omiaan parantamaan tuomioiden laatua, jolloin tarve muutoksenhakuun voi vähentyä. Tuomioistuinmomenttien vuosittaisen ollessa noin 300 milj. euroa ovat koulutukset katettavissa nykyisten määrärahojen puitteissa.

On kuitenkin muistettava, että hallituksen esityksessä esitetyt menoarviot ovat nykyhetkessä parhaimpaan käsillä olevaan tietoon perustuvia arvioita, joissa pyritään arvioimaan menotarvetta tulevaisuudessa. Täytäntöönpanossa on toimijoiden erityisen tär-

keää toteuttaa datapohjaista seuranta, jotta toteumien kuten juttumäärien, kohdennettujen henkilötyövuosien ja työajanseurannan osalta voidaan osoittaa tuomioistuinten laintäytäntöönpanosta aiheutuva työmäärä ja saatujen määrärahojen tehokas käyttö. Toteumien perusteella voidaan arvioida tarpeet mahdollisiin korjaaviin toimenpiteisiin.

15 Lakialoite LA 51/2020 vp laiksi rikoslain 17 luvun muuttamisesta

HE:n 13/2022 vp käsittelyyn on lakivaliokunnassa yhdistetty LA 51/2020 vp, joka koskee eläimiin sekaantumisen kriminalisointia.

Oikeusministeriö arvioi alustavasti, että lakialoitteen tavoitteet ovat siinänsä ymmärrettäviä, mutta asiaa ei ole arvioitu riittävästi kriminalisointiperiaatteiden kannalta.